T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

HABER PORTALLARININ TARAFSIZLIK KAVRAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sehavet NECİYEV

KOCAELİ, 2015

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

HABER PORTALLARININ TARAFSIZLIK KAVRAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sehavet NECİYEV

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yusuf BUDAK

KOCAELİ, 2015

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

HABER PORTALLARININ TARAFSIZLIK KAVRAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Sehavet NECİYEV

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 09.12.2015/21

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Orhan BAYTAR

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yusuf BUDAK

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Kerim KARAGÖZ

KOCAELİ, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... İİİ
ABSTRACT ..... İV
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
SINIF ÇATIŞMASI VE EKONOMİK DENGESİZLİK

1. SINIF ÇATIŞMASI VE PARA 3

1.1. Para ve Medya İlişkileri 5
1.2. Çatışma Kuramı ve Karl Marks 7
1.3. Çatışma Kuramı ve George Simmel 9
1.4. Değer Ölçme Sürecinde Paranın Değeri 10
1.5. Mutlak Bir Araç Olarak Amaçlar Sırlamasında Para 12
1.6. Bireysel Özgürlüğü Kısıtlayan Araç Olarak Para 14
1.7. Paranın Eşdeğerleri 15
1.8. Yoksul ve Medya 17

İKİNCİ BÖLÜM

2. TEMEL İNSAN HAKLARINDAN BİRİ OLARAK İNTERNET KULLANMA HAKKI 19

1.1. Türkiye'de internetin tarihçesi 21
1.2. Azerbaycan'da internetin tarihçesi 22
1.3. Türkiye'de İnternet Haberciliği'nin gelişimi 23
1.4. Azerbaycan'da İnternet Haberciliği'nin gelişimi 24
1.5. Türkiye'de internetin teknik altyapı durumu 25
1.6.Azerbaycan'da internetin teknik altyapı durumu 26
1.7. Türkiye'de kullanıcı sayıları 28
1.8. Azerbaycan'da kullanıcı sayıları 29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HABER PORTALLARININ TARAFSIZLIK KAVRAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ 31

1.1 Amaç.....31

1.2. Problem.....31

1.3. Sorular 32

1.4. Varsayımlar.....32

1.5. Araştırma Tekniği ve Yöntemi.....32

1.6. Kapsam ve Obje 33

1.7. Derinlemesine Görüşme Bulgularının Değerlendirilmesi 33

1.8. Varsayımların Doğrulanması 48

Sonuç ve öneriler.....48

KAYNAKÇA.....53

EK 1: HABER PORTALLARINA SORULAN SORULAR

ÖZET

Her zaman olduğu gibi, günümüzde de, haber portallarının maddi olarak bağımlı olması, tarafsız olmasını ciddi anlamda kısıtlamıştır. Maddi sorunlar haber portallarını, sermaye gücünün ve iktidar gücünün oyuncağına çevirmiştir. Maddi sorunlardan dolayı olaylara müdahale ve manipüle ediliyor. Portalların bağımsız ola bilmesi için dolaylı yolla veya direk olarak her hangi bir yerden maddi yardım almaması gerekiyor. Haber portalları maddi olarak bağımsız değilse tarafsız olmasını düşünmek bile anlamsızdır. Haber portallarının büyük bir kısmı propaganda aygıtına çevrilmiştir. Haber portallarının reklam alarak kar elde etmesi de medyanın tarafsız olmasını engelleyen ciddi faktördür. Olayların doğru yansıtılmadığı herkes tarafından bilinse de, bu sorun çözülmüyor. Artık haber portallarının tarafsız olma şansı kalmamıştır. Bu sorunu açık ve net bir şekilde ortaya koymak için haber portallarının maddi kaynakları incelendi. Derinlemesine görüşme tekniğiyle, seçilen haber portallarının yetkilileri ile görüşüldü. İncelenen haber portallarının yetkilileri maddi kaynaklarını net bir şekilde açıklayamadılar. Bir kısmı "Ticari sır", bir kısmı da " Reklam gelirleri" olduğunu söyledi. 50'dan fazla haber portalının yetkilileri de, bu soruyu cevaplamak istemedikleri için görüşmeyi kabul etmedi.

Anahtar kelimeler: Haber portalları, Maddi sorunlar, Reklam.

ABSTRACT

As always, nowadays the financial dependence of news portals has seriously districted their independence of being neutral. Financial issues have made news portals being putty in hands of financial and political power. Because of the financial matters the events are being interfered and manipulated. The news portals need to not take monetary aid from anywhere in order to be independent. If the news portals aren't financially independent it does not make sense to consider them neutral. The great amount of the news portals have turned into propaganda device. Taking lots of advertisements, news portals get considerable money which is the most serious factor that prevents them being neutral. Although everyone knows that the events aren't true, those matters can't be solved. There is no chance for news portals to be natural. To put that issue forward frankly, the financial incomes of news portals were investigated. With in-depth interview technique, it was discussed with officials of selected news portals. The investigated news portals` officials could not explain clearly their financial resources. Some of them said that it is a "trade secret" and some said "advertising revenues". More than 50 news portals` officials did not accept the interview because they did not want to answer this kind of question.

Keywords: News Portals, Financial Issues, Advertising.

KISALTMALAR LİSTESİ

TV	: Televizyon
AA	: Anadolu Ajansı
bkz	: Bakınız
Ks	: Kısım
S	: Sayfa numarası
vd	: Ve diğerleri
Y	: Yıl
İT	: Enformasyon teknolojileri
İHK	: İnsan Hakları Komisyonu
BM	: Birleşmiş Milletler
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ULAKBİM	: Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi
ULAKNET	: Ulusal Akademik Ağ
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
MEA	: Milli Elmlər Akademiyası
AMEA	: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
KİA	: Kitle İletişim Araçları
İKT	: İnformasiya-Kommunikasiya Texnologiyası
RTN	: Rabitə Və Texnalogyalar Nazirliyi
ATV	: Azad Azərbaycan Televiziyası
ANS	: Azerbaijan News Service
AP	: Associated Press

TABLOLARIN LİSTESİ

Tablo 1: Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin topluma nüfuzu hedefleri? (S. 28)

Tablo 2: Haber portallarında, görüşülen yetkililerin isimleri ve görevleri? (S. 33)

Tablo 3: Haber portalınızın günlük veya haftalık ortalama kullanıcı sayısı? (S. 34)

Tablo 4: Haber portalınızda yorumlar direk mi yayınlanıyor yoksa editör onayından mı geçiyor? (S. 35)

Tablo 5: Haber portalınızda kullanıcılar en çok olumlu yorumlar mı yoksa olumsuz yorumlar mı yapıyorlar? (S. 36)

Tablo 6: Haber portalınızın maddi kaynakları nerdendir? (S. 37)

Tablo 7: Haber portalınızın alt yapısı için ne kadar yatırım yapıldı? (S. 39)

Tablo 8: Haber portalınızda çalışanlardan kaçı gazetecilik ve medya alanında eğitim veren okullardan mezundur? (S. 40)

Tablo 9: Haber portalınızda her hangi bir yerden sansür/yayın politikası baskısı var mı? (S. 41)

Tablo 10: Portalınızda en çok hangi haber türü/türlerine yer veriyorsunuz? (S. 42)

Tablo 11: Medya sektöründen başka sektörde hizmet veriyor musunuz? (S. 43)

Tablo 12: Dış haberleri hangi kaynaklardan alıyorsunuz? (S. 45)

Tablo 13: Kullanıcıların haber portalınıza bağlanma yöntemleri hakkında her hangi bir istatistiğiniz var mı? (S. 46)

Tablo 14: Portalınızın görsel yapısı ve içerik yönetimi Akıllı Sistemlere uyumlu mu? (S.47)

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1. Geniş bant internet abonelerinin dağılımı. (S. 26)

Şekil 2. AB ve Türkiye'de internet kullanıcıları. (S. 26)

Şekil 3. 2014'te KİT ve Posta Sektöründe elde olunan gelirlerin grafiği. (S. 27)

Şekil 4. Elde olunan gelirlerden devlet sektörü ve özel sektörün payı. (S. 27)

Şekil 5. İT sektörünün gelirleri. (S. 28)

Şekil 6. İT sektörüne yapılan yatırımların tutarı. (S. 28)

Şekil 7. İnternetten ve bilgisayardan istifade yerine göre dağılım grafiği. (S.30)

Şekil 8. Mobil bant abonelerin aratan oranının gösteren tablo. (S. 30)

GİRİŞ

Geleneksel medyada olduğu gibi, yeni medya araçları da özellikle ekonomik bağımlılıktan dolayı tarafsız olamamaktadır. Tarih boyunca bütün çatışmaların maddi olanaklar için olduğunu söylemek yanlış olmaz. . İster bireyler arasında, ister küçük veya büyük guruplar arasında ve dünya ülkeleri arasındaki ilişkilerin günümüzde her zaman olduğundan daha fazla maddi olanaklara göre ve çıkar ilişkisine göre belirlendiği bir gerçektir. Çıkar ve menfaat konularında her zaman para merkez noktadadır ve en önemli araçtır.

Yaşadığımız kapitalist dünya düzeninde bir yandan insanlar üretim sürecinin kölesi haline gelirken, öte yandan ürünlerin köleleri olmakta; insanlar kendileri için çalışmadıkları için mutsuz olmaktadırlar. Teknoloji aracılığıyla yurttaşlara dayatma biçiminde sunulanlar; sonsuz alışkanlıklar, sonsuz avuntular ve sonsuz yapay ihtiyaçlarla özgüvenin ve hayatın ruhsal ve zihinsel merkezine yerleşmiştir. Nitekim araçların hâkimiyeti, amaçlara değil özellikle araçların merkeze yerleştirildiği, bütünleşen amaçlar noktasında sahip olunanların nihai amaçlar haline geldiği bir dünya düzeni oluşmuştur. Böylece insan kendisine yabancılaşmış hale getirilmiştir. Oldukça zor ve çekilmez olan yaşam koşullarına ek olarak insanların asıl yaşama sebepleri arasına medya, teknik icraatlar, yetenekler ve hazdan oluşan aşılmaz engeller dikilmiştir. Bu engelleri aşmak için insanlar çoğu zaman zor durumda kalmakta ve yaşamlarını sürdürebilmek için sermaye sahiplerinin kölesi haline gelmektedirler. Özellikle medya alanına bakıldığında, medya organı mali kaynağı nereden sağlıyorsa o kurumun, kuruluşun, ideolojinin, iktidarın veya kişilerin istekleri doğrultusunda çalışır ve onların çıkarlarını korumaya mecburen hizmet eder durumdadır. Özellikle diktatör rejimler hem şiddetle hem de yolsuzlukla sahip oldukları büyük maddi güçleriyle halkı sömürmektedirler.

George Simmel'e göre (Georg Simmel, 2012: 173), insan zihni bütünüyle amaç ve araç kategorileri üzeride odaklandığı için, onun kaderi araçların ve amaçların çelişkin talepleri arasında yalpalanmaktadır. Araçlar daima zor kullanmanın içsel zorluklarını göstermektedir. Burada kendisi için değil, bir başka şey için anlam taşıyan bir farkındalık vardır. Hayattan bıkan yaşamak bile istemeyen insanlar etik

kurallar hakkında düşünmek bile istemezler. İnsanları bu hale getiren paranın ikili rolüdür. Medya organlarının faaliyetinde de maddi olanaklar ikili rolünü çok iyi oynamaktadır. Simmel'in söylediği gibi, maddi olanaklar tarihsel dünyanın bir kurumu olarak nesnelerin davranışını sembolleştirir ve kendisi ile onlar arasında özel bir ilişki kurar. Para ilişkileri toplumun hayatına ne kadar hâkim olursa, varoluşun göreli karakteri kendi ifadesini bilinçli hayatın içinde bulur.

Bu çalışmada, büyük bir uçurum olarak bilinen gelir dengesizliğinden kaynaklanan sosyal katmanlar arasındaki çatışmanın ve verilen mücadelenin medya alanına nasıl yansıdığı, medya organlarından biri olan haber portallarını nasıl etkilediği üzerinden incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM
SINIF ÇATIŞMASI VE EKONOMİK DENGESİZLİK

1. SINIF ÇATIŞMASI VE PARA

Genellikle bireyler, sınıflar, toplumlar ve uluslar arasında çıkan çatışmaların para için olduğu çok net bilinmektedir. Para her nesnenin eşdeğeri olduğu için insanlar için vazgeçilmez bir konumdadır. Çatışmanın görünürdeki nedeni ne olursa olsun asıl nedeni ise maddi olanaklar olmaktadır. Sınıflar arasında ve uluslar arasında çıkan anlaşmazlıkların ve savaşların asıl nedeni paradır. Bireyler bütün mücadeleleri para için vermektedir. Para bütün nesnelleri acımasız bir nesnellikle ölçtüğü ve böylelikle ölçülen değer standardı söz konusu nesnelerin bağlantılarını belirlediği için maddi ve kişisel hayat içeriklerinden oluşan ve birbirine sürekli bağlantısı ve katkısı nedenselliğiyle bir doku oluşturmaktadır. Ve tıpkı doğanın her şeye hayat veren enerjiyle bir arada tutulması gibi bu ağda her şeyi kapsayan para değeriyle bir arada tutulur.

Parada bariz bir karaktersizlik vardır. Paranın kendiliğinden ve tek başına şeylerin değer ilişkilerinin mekanik yansıması olması ve kendisini herkese aynı ölçüde göstermesi gibi, para işlemlerinde de bütün kişiler, her biri değil, hiç biri, yani sadece para değerli olduğu için eşittirler. (Georg Simmel, 2012: 23). Merhamete yer bırakmayan modern ekonomik çatışmaların yoğunluğu bu çatışmalar doğrudan para çıkarlarıyla açığa çıktığından beri, para ekonomisinin bu türden açık bir karşı örneğidir. Çünkü sadece kişinin taşıdığı önemin onun karakterinde değil, belirli bir nesnel ekonomik potansiyeli kendinde cisimleştirmesinde yattığı nesnel bir alanda gerçekleşir ve burada bu günün, ölümcül düşmanı olan rakip, ayarının kartel müttefikidir.

Bazı Amerikalı yerli kabilelerinde tüccarın birbiriyle savaş halinde olan kabileler arasında serbestçe hareket etmesine izin verilir. Para, insanların eylemlerini ve ilişkilerini insani özellikler olarak insanların tamamen dışına yerleştirir. (Georg Simmel, 2012: 436). Öte yandan "Akıllı ve iş bilen kullanıcısının eline geçtiğinde büyük kazançlara gebe kalmakta, genel olarak sermaye diye nitelendirilen büyük bir

üretkenliğe ve devingenliğe erişmektedir" (Cleary P, The Church and Usury, 1914: 54). Günümüzde proleter daha önceleri ulaşmadığı pek çok konfora ve kültürel imkâna sahip olmasına rağmen, onunla daha yüksek tabakada olanlar arasındaki hayat tarzı uçurumu daha da derinleştiği gibi, bir bütün olarak bilgi düzeyinde ki yükselme de hiçbir şekilde genel bir eş düzeye değil tam tersine yol açmıştır. Burada modanı örnek verecek olursak zenginlerle fakirler arasında ulaşılmayan bir döngü vardır. Fakir olanlar zenginler için moda olan imkânlara ulaşmak için çaba harcarken, zenginler yeni modalara sahip oluyor ve bu çark sürekli dönmeye davam etmektedir.

Soyut değerin parayla belirlenmesi gibi soyut zamanın saatlerle belirlenmesi de en ayrıntılı ve en belirli düzenlemeler ve ölçümler için bir sistem sağlar. Maddi durumu olmayanlar daha az zamana sahiptirler çok çalışırlar ve az kazanırlar. Bir yandan para unsurlarını değiştirerek, unsurları karşılıklı bağımlılık ilişkisini kurarak ve bütün dürtüleri sistem aracılığıyla aktararak bu organizmanın içindeki eklemlemelerin sistemi olarak fonksiyon görür. Öte yandan, para vücuttaki organların en ince noktalarına sürekli akış halinde nüfuz eden ve bu organların hepsini eşit ölçüde besleyerek yerine getirdikleri fonksiyonları birleştiren kan dolaşımıyla kıyaslanabilir. (Georg Simmel, 2012: 472). Çünkü tüm ihtiyaçlar para karşılığında karşılanır ve insanlar amaçlarına para aracılığıyla ulaşmaktadırlar.

Simmel'in ifadesiyle kapitalizm ve ona denk düşen bireysel özgürleşme bir bütün olarak ve içerik olarak da işi çok daha güvencesiz hale getirmiş ve onu daha sabit iş koşullarının gün yıl içinde hayatın diğer yönlerine çok daha sıkı bir ritim kazandırdığı lonca dönemine kıyasla çok dada belirsiz koşullara tabi kılmıştır. Çalışma ile dinlenme arasında ki düzenli değişim dönemi modern çalışan için kısalmıştır. (Georg Simmel, 2012: 496). Artık günümüzde çalışanlarl adeta bir makine gibi çalıştırılmaktadırlar. Her şey belli saat aralıklarına ve kurallara göre ayarlanmıştır ve çalışan buna uymak zorundadır. Çalışanın kendisine ve ailesine ayırdığı sosyal zaman en aza inmiştir.

1.1. Para ve Medya İlişkileri

Birçok önemli misyon yüklenen para dediğimiz değerli nesne medya ilişkilerinde de maalesef olumsuz etkilerini göstermektedir. Çünkü medya organları da kar amacı güden ve maddi olanaklara muhtaç bir kurumdur. Medya organları, internet olanakları meydana çıkmadan önce sermaye sahiplerinin istedikleri gibi yayınlar yaptıkları kurumlar olarak uzun müddet faaliyet gösterdi. İnternetin ortaya çıkmasıyla bu kısır döngü değişmeye başladı. Artık herkes çok masraf etmeden haber portalı kura biliyor ve kaynak göstererek yayın yapa biliyor. Bunun adı da bilgisayar arkasında yapılan gazetecilik olarak biliniyor. Fakat eski düzene nazaran bu iş her ne kadar kolay görünse de yinede maddi sorunlardan dolayı tarafsız olamayan yayın organları karşımıza çıkartmaktadır. Maddi sorunlar yüzünden bireylerin yayın organlarının ve diğer kurumların bağımsız olmadığı ve hiçbir zaman olamayacağı artık bireyler tarafından kabul edilmektedir.

Paranın hangi fonksiyonlara sahip olduğu George Simmel'in *Paranın Felsefesi* kitabında çok açık bir şekilde anlatılmıştır. Araştırmanın teorik kısmında paranın oynadığı rolle ilgili George Simmel'in düşüncelerine çok yer verilmiştir. Simmel'in düşüncelerine göre nesnelerin düşüncelerin ve olayların değeri asla onların doğal var oluşlarından ve içeriklerinden çıkarılamaz ve değere göre dizilişleri doğal düzenlenişlerinden büyük ölçüde ayrılır. Doğa çoğu kes değerleri nedeniyle var olduğu ve korunduğu iddia edilebilecek nesneleri yok eder ve daha değerli olanların yerini işkâl eden değersiz nesnelerin varlığını sürdürmesini sağlar. Bu iki dizi arasında temel bir farklılık olduğu ya da onların karşılıklı olarak birbirini dışladığı anlamına gelmez. Bu anlayış iki dizi arasında bir ilişki olduğunu ima eder; aslında bu ilişki değerler tarafından ters işaretlerle belirlenen şeytani bir dünya oluşturur (Georg Simmel, 2012: 23).

Değer gölge ve ışık gibi tamamıyla belirlenmiş nesnel bir varlığa yapılan ektir, onun içinde bulunmaz ve farklı bir kaynaktan gelir (Georg Simmel, 2012: 24). Bir nesnenin değerini gösteren kanıtlar bir başka nesne için kesin olduğu farz edilen ve muvakkaten kabul edilen aynı değeri o nesne içinde kabul etme gereğinden başka bir

şey değildir. (Georg Simmel, 2012: 26). Değerler insanlar tarafından belirledikleri kriterlere göre verilir. Nesneler ile özneler arasındaki farklılığın kavranmasını sağlayan her türlü deneye dayalı ya da aşkın duyuda değer asla nesnelerin bir "niteliği" değil öznenin kendi doğasından kaynaklanan bir yargıdır. Değerin gerçekte ne olduğu sorusu tıpkı varlığın ne olduğu gibi cevaplanamaz. Gerçekliğe karşıt olarak görünen haliyle değerin karakteristik özelliğine genellikle onun özelliği denir. Global ekonomik koşulların dayattığı zorluklarla da olsa "Para değerin dışsal ölçüsü olduğu oranda, metaların bir birine karşı değerlerini zaman ve mekândan bağımsız olarak belirleme işlemini üstlenmiştir (Altvater, 1993: 58).

Aynı nesne bir şahıs için en yüksek, bir diğeri için en küçük değere sahip ola bilir ve bunun terside genelde geçerlidir. Sonunda bizim entelektüel görüşümüzü üreten bu süreç aynı zamanda iradi pratik etkinlik alanımızda gerçekleşir. Burada arzulayıcı, tüketici, değerleyici özne ile değerlenen nesne arasındaki ayrım da ne zihinsel hayatın bütün yönlerini kavrar ne de pratik etkinliğin nesnel koşullarını kavrar. (Georg Simmel, 2012: 30). Tecrübe ettiğimiz her değerin bir duygu olduğu ve ya yarattığı doğrudur fakat bu duyguya verdiğimiz anlam, ne onunla özdeş olan nede onun tarafından tüketilen duygu aracılığıyla psikolojik olarak gerçekleştirile bilen anlamlı bir içeriktir. Bu kategori elbette değerin öznelliğine ya da nesnelliğine ilişkin anlaşmazlığın ötesinde bulunur, çünkü bir "nesne"nin varoluşu için vazgeçilmez olan bir özneyle ilişkiyi inkâr eder. Ne var ki her talebin bir nesneyle tatmin edilmesini ön gören mantıksal ve fiziksel ihtiyaca rağmen talebin psikolojik yapısı pek çok durumda bizatihi tatmin üzerine odaklanır ve nesne ihtiyacı tatmin ettiği sürece önemsizleşir. (Georg Simmel, 2012: 34).

Özne ile nesne arasında en azından ekonomik anlamda değeri oluşturan mesafenin bir alt birde üst sınırı vardır; değer miktarı eşittir nesnelerin elde edilmesine direniş derecesi şeklindeki formül doğal üretken ve toplumsal fırsatlarla ilişki bağlamında doğru değildir. Değerin öznelliğine ya da nesnelliğine ilişkin temel kavramsal sorun yanlış anlaşılmıştır. Değerin öznelliği tamamen hatalı biçimde hiçbir nesnenin asla evrensel bir değer edinemeyeceği fakat değerin bir yerden diğerine, bir kişiden başka bir kişiye, hatta saat farkıyla değiştiği olgusunu temel alır bu özelliği değerin tekilliğiyle karıştırma durumudur. (Georg Simmel, 2012: 42). Ne

var ki nesnelerle pratik ilişki tamamen farklı türden bir nesnellik üretir, çünkü gerçeklik koşulları arzu ve hoşlanmamın nesnesini öznel alandan geri çeker ve böylece değer dediğimiz çok özel kategoriyi üretir. Değer sadece talep edilen özneyle kurulan ilişkiyle değil bu ilişkinin bir fedakârlık maliyetine bağlı olması gereğiyle de belirlenir. Ekonomi bütün insan faaliyetinin kaynağı olan arzular ile onların zirveye ulaşan ihtiyaçların tatmini arasında bir ara bölge oluşturarak bütün değerlemeleri mübadele formu aracılığıyla nakleder. (Georg Simmel, 2012: 46).

İnsanlar arasında pek çok ilişkinin mübadele formları olarak yorumlanması bir gerçektir. Mübadele öz ve içerik edinme arayışında insanın hayatını şekillendiren en saf ve en gelişmiş etkileşim türüdür. Eylemler mübadele şemasıyla uyum içinde gerçekleşir; isteklerin en alt tatmin düzeyinden en yüksek entelektüel ve dini yararlara kadar her değerin bir başka değer feda edilerek edinilmesi gerekir. (Georg Simmel, 2012: 51). Değer biçilme konusu duruma veya ortam koşullarına göre belirlenebilir. Böylece bir açlık durumunda kişi bir parça ekmek uğruna mücevherinden vazgeçecektir, çünkü mevcut koşullarda ekmek onun için mücevherden daha değerlidir. Değer bir kes tahsis edildiğinde – nasıl oluştuğu önem taşımaz, onu fedakârlıkla eşit değerde görmek gibi psikolojik bir zorluk oluşur. (Georg Simmel, 2012: 54). Ekonomik bir nesnenin ekonomik özne temelinde var olmasının ilk gereği faydadır. İnsanlar mübadeleleri ihtiyaçlarına ve kendilerine sağlanan faydaya göre gerçekleştirirler.

1.2. Çatışma Kuramı ve Karl Marks

Yazılı tarih yarandığı günden günümüze kadar ezenlerle ezilenler veya sömürenlerle, sömürülenler arasında çatışmalar davam etmektedir. Engellenenler her zaman psikolojik gerginlik içinde engellere karşı koymak için çabalamaktadır. Bireylerin çektikleri çilelerin asıl nedeni kötü yönetim ve kötü sistem kurallarıdır. Kötü yönetim sistemi insanların manevi değerlerini yok ettikten sonra onları istemeden yaşayan bireylere dönüştürür. En kötü olan ise toplumda bireyler birbirine asla güvenmezler, güvenmedikleri içinde örgütlenip kötü yönetime karşı koyamazlar.

Çatışma kuramı, tarihsel olarak, Karl Marks'ın ekonomi politiği ve sosyal felsefesine dayanmaktadır.[1] Marks'a göre, toplumsal örgütlenme üretim ve mülkiyet ilişkilerine dayanmaktadır. Ekonomik yapıyı toplumun temeli olarak gören Marx, "sosyal, siyasal ve zihinsel yaşam sürecinin maddi üretim şekli tarafından tayin edildiğini" ifade etmektedir. (Karl, 1962: 362-363.) Üretim ilişkileri, mülkiyet dağılımı ve sermaye yapısının belirlediği bir toplumsal örgütlenmede sınıflar arası çatışma kaçınılmaz olmaktadır. "Bu güne kadar gelen bütün toplumların tarihini, bir sınıf çatışmaları tarihi" şeklinde yorumlayan Marks'a göre; 1. Aynı sınıfa mensup insanlar birlikte hareket etme eğilimindedirler. 2. Toplumda bulunan en önemli gruplar ekonomik sınıflar olup, insanlık tarihi bu sınıfların diyalektik ilişkilerinden oluşmaktadır. 3. Tabii olarak birbirlerine düşman olan bu sınıflar arasındaki çatışma süreci toplumsal örgütlenmenin nasıl geliştiğini tayin etmektedir. (Wallece, Ruth A.- Wolf, Alison, 1967, s.79).

Çatışmacı kuramının temel özelliklerini 6 ana başlık altında toplamak olar. a) Mikro düzeyde etkileşimden çok, makro yapısal etmenler üzerinde odaklanırlar. Sistem modelini kullanırlar (Blackledge D. and Hunt B., s.2). b) Toplumu oluşturan çeşitli gruplar arasında, bütünleşmeden çok, karşıt çıkarlara dayalı temel bir çatışma vardır. c) Çatışma kuramı, sistemdeki dengesizliklerin ve karşıtlıkların kaynaklarını bulmaya çalışır. d) Çatışma, toplumsal değişmenin motor gücü olarak görülür. (Murphy, R. and Davis, A. B, s. 85). e) Fırsat eşitliği aldatmacası, ayrıcalıklı kesimlerin üstünlüklerini gizlemeye yarar. f) Eğitimin temel amacı, mesleğe yönelik bilişsel becerilerin öğretilmesinden çok, uygun değerlerin benimsetilmesi yoluyla mevcut düzenin desteklenmesidir (Tan, Mine: Cilt 23, No: 2, s. 565). Diktatör rejimler kurdukları düzenin bozulmaması için, utanmadan sıkılmadan her türlü yola başvuruyorlar.

Sözlü ve fiilî şekilleri bulunan çatışma süreci, kuramsal düzlemde, birbiriyle ilişkili üç ön kabule dayanmaktadır (Arslantürk, Zeki - Amman, Tayfun, 1984, s. 50). Bu ön kabullerden ilki, bütün insanların elde etmek için çaba sarf ettikleri temel çıkarlarının elde edilmesidir. İkincisi az bulunur ve eşitsiz paylaşılmış olmayan, aynı

[1] Burada "tarihsel olarak" kavramı sosyolojik anlamda kullanılmıştır; yoksa çatışma ve düzen Antik Yunandan İslam filozoflarının ilk dönemlerden itibaren üzerinde düşünülen iki önemli problemdir.

zamanda zorlayıcı ve toplumsal münasebetlerin temeli olan gücün varlığıdır. Üçüncüsü ise, değerlerin ve düşüncelerin toplumun genelinin kimlik ve hedeflerini tayin eden araçlar olmaktan ziyade, farklı toplulukların kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullandıkları silahlar olduğu ön kabulüdür (Wallece, Ruth A.-Wolf, Alison, 2004, s. 82).

1950'lerden itibaren toplumsal bütünleşmeye vurgu yaparak sosyal çatışmayı patoloji olarak gören işlevselcilik ve yapısal işlevselciliğe bir tepki olarak Marks'ın toplumsal felsefesinin "çatışma kuramı" adı altında yeniden sistemleştirildiği görülmektedir. Toplumsal değişme sürecini yeterli ölçüde açıklayamadığı gerekçesiyle, özellikle, George Simmel (1858-1918), Lewis Coser (1913-2003), Ralf Dahrendorf (1929-2009), Pierre Bourdieu (1930-2002) gibi kuramcıların işlevselciliğe savaş açarak çatışma sürecini yeniden öne çıkardıkları görülmektedir (Duncan, G. Mitchell, 1991, s.77). Marx sonrası çatışma kuramcılarından Simmel, çatışan kişi ve gruplar arasındaki ilişki biçimine odaklanmıştır. Ortak çıkarlara sahip dost topluluklarla farklı çıkarlara sahip hasım topluluklar arasında net bir ayırım yapılamayacağını söyleyen Simmel, birbiriyle bazen kesişen, bazen örtüşen, çatışanlarla çatışmayanların aynı grubun üyesi olduğu bütünleşmiş bir toplumsal yapıdan bahsetmektedir. Çatışmayı sürekli bir durum şeklinde tanımlayan klasik çatışmacılar karşısında, "toplumsal eylemin daima ahenk ve çatışma, sevgi ve nefret" içerdiği konusundaki fikirleri Simmel'in düşüncelerini özgünleştirmektedir.

1.3. Çatışma Kuramı ve George Simmel

Georg Simmel, Karl Marks'tan farklı olarak temel toplumsal süreçlerin biçimini yakalamak maksadıyla biçimsel sosyoloji adını verdiyi bir yaklaşım ortaya çıkarmak için çalışmıştır. Simmel gözlemleri ile herkesten farklı somut ortam ve koşullardaki olayların temel özelliklerini ortaya çıkarmayı düşünmüş. Çatışmanın her yerde ve sürekli olması konusunda Simmel ile Marks aynı fikirdedirler. Fakat Simmel Marks'tan farklı olarsak toplumsal yapını bir bağımlılık yapısı olarak değil de, sadece analiz amacıyla birbirinden ayrılabilen, gerçek hayatta ayrılması imkânsız bir biçimde iç içe geçmiş birleştirici ve ayırıcı süreçler olarak görür. Simmel açık bir şekilde organik bütünün birimleri arasında doğal olarak bir "düşmanlık dürtüsü"

veya “kızgınlık ve kavga ihtiyacı” olduğunu söyler, ancak bu içgüdü sevgi ve şefkat duygusuyla iç-içe geçmiş ve toplumsal iliksilerin gücüyle çevrelenmiştir. Bu nedenden dolayı Simmel, çatışmayı sadece çıkar çatışmalarının değil, nefret dolu içgüdülerin de bir yansıması olarak görür. Bu içgüdüler çıkar çatışmalarıyla azalabilir ya da gerek uyumlu ilişkilerle gerekse sevgi içgüdüleriyle aza indirilebilir. Simmel bu önermelerde, çatışmayı farklı yoğunluk veya şiddet durumları sergileyen bir değişken olarak görür. Bu değişkenin kutupları “rekabet” ve “mücadele”dir. Rekabet tarafların birbirini karşılıklı dışlayıcı, daha düzenli ve aynı yönde amaçlı çabalarını içerirken; mücadele birbirlerine karşı savaşa yönelik daha az düzenli ve daha dolaylı faaliyetlerini anlatır (Aktaran: Glencoe, IL: Free Pres, 1956: s. 58).

Simmel, çatışmayı şiddetli ve devrimci bir çatışmaya dönüştürüp, sonunda sistemde yapısal değişikliğe yol açacak bir şey olarak gören Marks’ın aksine, çoğu kez karşıt olguların analizine dayanışma, bütünlük ve sistemin düzenli değişimine yardımcı olan daha az yoğun ve daha az şiddetli çatışmalara yönelmektedir. (Pierre van den Berghe, 1963: s. 685-705). Marks, modern kapitalizmi, bireyleri baskı altına alarak özellikle bir işbölümü ve eşitsizlik yaratan bir şey olarak görür. Kapitalizm işbölümünü artırır, işçileri makine dişlisine dönüştürür, onları kentsel alanlarda yoğunlaştırır, toplumsal iliksileri para ve piyasalar aracılığıyla nicelleştirir ve işçileri toplumsal ilişkilerde katılımcılar değil de sadece oyuncular olmaya zorlar. Bu esnada, kişisel yabancılaşma ve kızgınlıklar kadar, tâbi konumlardakilerin tahakküm altına alındıklarının farkına varmalarını ve kötü durumlarını değiştirecek bir örgütlenmeye yönelmelerini sağlayacak yapısal koşulları da üretir. Simmel *Paranın Felsefesi*’nde Marks’ın analizini büyük ölçüde sorgular ve önemli bir toplumsal alışveriş teorisi geliştirir (Aktaran: Boston: Routledge & Kegan Paul, 1978; ilk basım 1907).

1.4. Değer Ölçme Sürecinde Paranın Değeri

Burada paranın mahiyetine ilişkin bütün tartışmalar, paranın bizatihi bir değer olup olmadığı ve ya ölçülme hizmetini yerine getirmesi için bir değer olmasının gerekip gerekmediği veyahut da paranın bir varlık olmadan bir değeri gösteren bir tutar gibi kendinden değeri olmaksızın bir işaret ya da sembol olup olmadığı

sorununu ele almaktadır. (Georg Simmel, 2012: s. 102). Aslında paranın bir değere sahip olmadığı daha erken dönemlere ilişkin sonuçların tam aksine bu çerçevede en ihtiyaç duyulan ve en değerli nesnenin para olmaya uygun olduğu keşfedilmiştir. Psikolojik anlamda bir ihtiyacı kast etmiyoruz; mesela güzelleştirme arzusu tecrübe edilen "zorunluluklar" arasında başat bir rol oynamaktadır. Fakat günümüzde artık para değerli değildir, çünkü özü bir zorunluluk, vazgeçilmez bir değer olarak görülür.

Para doğası gereği parçaları bir biriyle, ya da bütünle aynı, başka değerlerinde birbirine karşı sahip olması gereken bir orantıya sahip değerli bir nesne değildir. Paranın anlamı sadece başka nesneler arasındaki değer ilişkilerini ifade eder. Bu insanın gelişmiş zekâsıyla sağlanır. İnsanın zekâsı, bizatihi özdeş veya benzer olmasa da şeyler arasındaki ilişkileri eşitleye bilir. Ölçme için kullanılan ölçeğin, bizi sadece onun parçalarının birbiriyle ya da bir başka ölçüyle ilişkilenmesi ilgilendirdiğinden demir, kereste ya da camdan oluşması önemli olmadığı gibi paranın değerlerin belirlenmesi için sağladığı ölçeğin de paranın tezsel değerinin maliyetiyle alakası yoktur (Georg Simmel, 2012: s. 119). Para sadece nesneleri ölçtüğü için değerlidir.

O halde paranın hiçbir içsel değere sahip olmadığına ilişkin teorimizin, görünüşte çakışan başka bazı kavramlara, bu kavramlar para ile bütün diğer değerler arasındaki ayrımı vurguladıkça ve paranın aynı türden bir değer olmayacağını kanıtlamaya çalıştığı ölçüde ters düşmesi zorunlu değildir (Georg Simmel, 2012: s. 124). Paranın sahip olduğu tözünün diğer değerlerini onun para haline gelmesi için dikkate almak gerektiği kesinlikle doğrudur; fakat paranın sahip olduğu ve fonksiyonunu icra etmesini sağlayan değer önceden saptanması gereken diğer mümkün kullanımlarla değerlendirile bilir. Herhangi bir nesnenin değeri bir başka şeyin onun uğruna feda edilmesiyle belirleniyorsa, bu durumda para materyalinin değeri de onun bütün diğer kullanımlarından vazgeçilmesi, böylece onun para haline gele bilmesiyle belirlenir. Bu değerleme tarzı elbette karşılıklıdır, yani para materyalinin diğer kullanımlar için taşıdığı değer, onun para olarak kullanılmasından vazgeçilse bile artacaktır. (Georg Simmel, 2012: s. 124)

Para, para satın alabileceği malların kendisi açısından değersiz olduğu bir kişi için yâda onları edinmek için paraya ihtiyacı olmayan bir kişi için hiçbir değere sahip

değildir. Özetle para bir kişinin tatminini bir başka kişiye daima karşılıklı olarak bağımlı hale getiren ilişkinin ifadesi ve failidir. Ne var ki, ticaret ilişkilerinin gelişmesi değerli bir parayı gerektirir. Bunun nedeni paranın uzak mesafelere aktarılması ve değerin küçük bir hacimde yoğunlaştırılmasıdır. Böylece, geniş pazarları olan tarihsel imparatorluklar ve ticaret devletleri daima maddi değeri yüksek paraya yönelmiştir (Georg Simmel, 2012: s. 156). Mübadele etkileşimi, zihinsel bir değerler birliği meydana getirir. Mekânsal olarak yaygın töz sadece paranın bir sembolüdür. Çünkü töz olarak var olan şeyin bağlantısızlığı etkileşimin soyut bir temsili olarak paranın doğasıyla çelişir. Ancak maddi unsur gerilediği ölçüde, para gerçek para haline gelir. Bu durumda para sadece zihnin tamamlaya bildiği değerin gerçek bir bütünleşmesi ve bir birleşme noktasıdır.

1.5. Mutlak Bir Araç Olarak Amaçlar Sırlamasında Para

Primitif bir içgüdüsel duygu olarak bilince yansıyan bu doğrudan nedensel sürecin karşısında, bilincimiz söz konusu olduğunda, ulaşacakları sonuçların temsilinden kaynaklanan eylemeler yer alır. Bu örnekte kendimizi itilmeden ziyade çekilme halinde tecrübe ederiz. Bu nedenle tatmin duygusu sadece eylemden değil eylemin ürettiği sonuçlardan kaynaklanır (Georg Simmel, 2012: s. 181). Mükemmel formalarında para mutlak bir araçtır, çünkü bir yandan bütünüyle teknolojik olarak belirlenmiş ve farklı bir seriden gelen her hangi bir belirlenmeden etkilenmezken öte yandan verili bir amaçla ilişkide saf bir araç ve alet olmakla sınırlıdır. Kendi başına hiçbir amaç taşımaz ve amaçlar serisinde bir aracı olarak tarafsız biçimde fonksiyon icra eder. Para insanın "alet yapan" bir hayvan olduğu ama aynı zamanda "amaçlı" bir hayvan olduğu olgusunun en açık ifadesi ve kanıtıdır (Georg S., 2012: s. 188).

Para aracın saf anlamda şeyleşmesi, kendi soyut kavramıyla, mutlak anlamda özdeş olan somut ve saf bir enstrümandır. Para karaktersizlik şeklindeki negatif kavramla nitelenen en çok pozitif bir özelliğe sahiptir. Karaktersiz olarak adlandırdığımız insan, kişilerin, şeylerin ya da düşüncelerin içsel değeriyle değil, onun üzerinde etkili olan dışsal güçle yönlendirilir. Tek bir iğne neredeyse değersizdir, fakat iğneler neredeyse vazgeçilmezdir ve parayla ölçülemezdir. Bu örnek sayısız meta türü içinde geçerlidir (Georg Simmel, 2012: s. 195). İki tür

insanla asla para ilişkisi kurulmamalıdır, dostlar ve düşmanlarla. Para bizim için değerlidir çünkü o değerlerin edinilmesinde kullanılan bir araçtır.

Üretimin değil sadece harcamanın pozitif bir ahlak geliştirme fırsatı sağladığı fikri Aristoteles'e aittir. Bu yaklaşım Aristoteles ve Platon'un parayla ilgili fikirleriyle çakışır. İkisi de parayı sadece zorunlu bir kötülük olarak görüyordu (Georg Simmel, 2012: s. 213). Bireylerin para hırsına sahip olmadığı hiç bir çağ, hiçbir dönem yoktur, fakat bu arzunun en yoğun ve en büyük olduğu zamanların bireysel tatminin en mütevazı olduğu, örneğin dini duyguların varoluşun nihai amacı olarak yüceltilmesinin gücünü kayıp ettiği dönemlerde meydana geldiği söylene bilir (Georg Simmel, 2012: s. 216). Popüler düşüncenin temsilcisi olan Hans Sachs "Para Dünya'nın seküler Tanrısıdır" sonucuna varmıştır.

Para değerlerin değeri olduğu için, Hint yaşamı konusundaki uzmanlardan biri Hintli bir köy bankeri ve tefeciye "köydeki bütün adamların adamı" demektedir. Onun Hintçe adı "büyük adam"dır. Para insanların sosyal durumunu çok etkilemektedir ve demek olar ki bütün sosyal ilişkiler para ile bağlantılıdır. Zenginlerin sosyal ilişkileri, fakirlerin sosyal ilişkilerinden oldukça farklıdır. Gelir standartların yüksek ya da aşağı olması bütün toplumsal alışkanlıkları acımasız bir şekilde yönetmektedir. Para meta üretimi üzerinde yükselen toplumlarda, sonsuz sayıda ekonomik ilişkilerin örüldüğü ilişkiler ağının merkezinde yer alır. Bu anlamda para bireysel değişim ilişkilerinin düğüm noktasıdır (Hilferding R., 1981: 34).

XIII yüzyılda büyük miktarda sermaye ilik kez biriktiğinde, halk kitleleri tarafından henüz bilinmeyen bir iktidar aracı haline geldiği vurgulanmıştır. Paranın sağladığı gücün aksine cimrilikteki itibar kaybı en iyi şekilde bir XV yüzyıl şairince ifade edilmiştir. Bu şaire göre her kim paraya hizmet ederse "kölesinin kölesi" olur. George Simmel'e göre para karşılığında gittikçe daha çok şeyin edinilmesi ve bununla bağlantılı olarak paranın merkezi ve mutlak değer haline gelmesi, paraya mal olduğu ölçüde nesnelerin değerli hale gelmesine yol açar; değerin niteliği sadece bu nesnelerin cari fiyatının bir fonksiyonu olarak görülür. Yüksek ve ya düşük cari fiyatları iki sonuç doğurur: birincisi, para insanı öznede çelişkin duygulara, en derin üzüntüye ve en yüksek mutluluğa ve bu iki kutup arasındaki bütün evrelere yol açar

ve bu, aşağılayıcı bir kayıtsızlık ile itaatkâr adanma arasında eşit derecede ayrılan ölçeğe göre düzenlenmiş gibidir.

1.6. Bireysel Özgürlüğü Kısıtlayan Araç Olarak Para

Salt bir fikre dayalı olarak var olmayan her yükümlülük bir başkasının talep etme hakkına karşılık gelir. Bu nedenle, ahlak felsefesi, özgürlüğü daima ya bir ideal ya sosyal zorunluluk ya da birinin kendi egosunun kendi kendine dayattığı yükümlülüklerle belirler. Günümüzde ücret karşılığında çalışmak zorunda olan yetenekli insanların tekil bir işverenden çok sıkı bir biçimde nesnel örgütlenmeye sahip bir şirket için çalışmayı ya da kızların tek patrona çalışmaktansa fabrikada hizmet etmeyi tercih etmeleriyle ev içi hizmetkâr sıkıntısı çıkması da aynı şeyden ileri gelir ve benzer bir fenomendir, çünkü şüphesiz bu kimseler aksi halde maddi bakımdan daha iyi bir düzeyde olmalarına rağmen tekil kişilerin öznelliğine tabi oldukları için kendilerini daha az özgür hissetmektedirler (Georg Simmel, 2012: s. 269-270). Çünkü para yüzünden çok sıkıcı olan hayat koşullarında az da olsa özgür olmak için az paraya bile çalışmayı kabul ediyorlar. Değişik büyüklükteki değişim değerleri olarak metalar, değişim değerinin özünü teşkil eden o basit, tek biçimli genel soyut emeğin az ya da çok miktarını temsil eden potansiyelin açığa çıkması gerekiyor (Marx K., 1979b 48). Bu yüzden insanların emekle bağlı her zaman iyi yasal düzenlemelere ihtiyacı vardır.

İngiliz yetkililer lordun özel izni olmadan sığır satışına genellikle izin vermiyorlardı. Sığır satarak para edinen köylü başka yerlerde toprak edinebiliyor ve böylece kendisini lorda karşı yükümlülüklerinden kurtarabiliyordu. Özgürleşme yönünde atılan en büyük adım tek bir ödemenin periyodik harçlarla yer değiştirdiği sırada nakdi ödeme kapsamında sağlanan bir ödemeyle sağlanılmıştır (Georg Simmel, 2012: s. 271-272). Daha eski zamanlara baktığımızda köle çok daha kötü hayat koşullarını riske almak istese bile efendisini değiştirmezdi; oysa sanayi işçisi bunu her zaman yapabilir. Fakat bunu yapa bilen işçiler o köleler kadar özgür değiller. Özgürlük başkalarının iradesinden bağımsızlık anlamına geldiği için belirli bireylerin iradesinden bağımsızlıkla başlar. Alman ya da Amerikan ormanlarında tek başına yaşayan biri bağımlı olmayandır; modern metropolün sakinleri ise kelimenin

pozitif anlamında bağımsızdır ve sayısız tedarikçiye, işçiye ve ortağa muhtaç ve onlarsız kaybedecek olsa bile, o insanlarla ilişkisi tamamen nesneldir ve sadece parada cisimleşir.

Ayrıt edici bilinç için paranın sağladığı kısıtlı nesnel bağımlılık, farklılaşmış kişiliği ve onun özgürlüğünü tam olarak ortaya çıkaran arka plandan başka bir şey değildir. Spinoza da paraya omnium rerum compendium (bütün şeylerin hülasası) demiştir (Georg Simmel, 2012: s. 294). Para sahipliğinin, kişiliğin genişlemesine temsil ettiği ve her sürece ilişkin olduğu özel tarz aşağıdaki gözlemle desteklenir ve tamamlanır. İrademi aşıladığım nesnelerin her alanı, nesnelerle içkin yasalarla, irademin kıramadığı yasalarla sınırlandı. Bu sınır sadece nesnenin pasif direnişiyle değil, öteki yandan öznenin genişleme kapasitesinin sınırlarıyla da oluşur (Georg Simmel, 2012: s. 318).

Simmel, "Ücretli emek ilişkisi olarak yorumlandığı sürece kesinlikle çalışanın işverene boyun eğmesine ilişkin bir unsuru içerir, çünkü çalışan insan kiralanmaktadır, en katı biçimiyle ev hizmetkârlarımız için geçerli olduğu gibi. Aslında, bir bütün olarak kişi, emek gücünün sınırsız kompleksine kiralanır ve böylece tam bir kişi olarak bir başka kişiyle bağımlılık ve boyun eğme ilişkisine girer" diyor. Modern işçinin artan özgüveni, artık bir kişi olarak kendisini boyun eğmiş olarak hissetmemesi daha çok, tam olarak para eşdeğeri temelinde öngörülmüş bir iş miktarına katkıda bulunması olgusunun sonucudur. Bu durum kişiyi, daha özgür, daha nesnel, kişi dışı teknik ve kuralları olan bir çalışmaya yöneltir. Yerleşik para ekonomisi artık piyasa için, yani onunla sadece para aracılığıyla iş gören, hiçbir şekilde bilinmeyen ve alakasız müşteriler için üretmesinden ötürü işletmeci için de benzer sonuçlara sahiptir (Georg Simmel, 2012: s. 324). Çünkü işçiler işveren arasındaki ilişki de paraya göre biçimlenir.

1.7. Paranın Eşdeğerleri

Değerlendirme sistemi içinde paranın önemi para cezasının gelişmesiyle ölçülebilir. Bu alanda onun en tuhaf dışavurumu olarak cinayetin kefareti olarak para ödenmesiyle karşılaşırız. Primitif kültürlerde bu o kadar sık rastlanan bir oluşumdur

ki onun en basit ve en doğrudan formu için çok özel örnekler vermek gereksizdir. İnsan değeri ile para değeri arasında ki ilişkinin hukuk kavramlarına hâkim olma yoğunluğu yeterince değerlendirilmemiştir. Normal yolla kazanılan paraların dışında farklı yolarla ele edilen birde kara para olayları vardır ki, buda para oyunlarının en çirkin boyutlarından bir tanesidir. Toplumlarda yüksek kazanç sağlayan uyuşturucu, silah kaçakçılığı, terör, çocuk ve kadın ticareti ve adam kaçırma gibi örgütlü işlenen suçlar sonucu elde edilen her türlü maddî menfaat ve değerlere `kara para` adı verilmektedir (Ayşe Günay, 1999: 121-123). En çirkin olan ise bu kara para çirkefine iktidardakilerin de bulaşmasıdır.

Erken Anglo-Sakson İngiltere'sinde bir wergild katilin para karşılığında kefareti manbote (eski Anglo- Saxon hukukunda lordun mahiyetinde bulunanların öldürülmesi karşılığında ödenen diyet) kralın öldürülmesi halinde bile geçerliydi; bir yasa, miktarı, 2700 şilin olarak ön görmüştü. Bu o dönem için tamamen muhayyel ve ödenmesi imkânsız bir miktardı. Gerçek anlamı, filin telafi edilmesi için katilin ve bütün ailesinin köle olarak satılmasıydı (Georg Simmel, 2012: s. 346)

Paranın oynadığı aynı rol para cezasının sadece insan öldürme için değil her türlü suç için geçerli olduğu durumlar da görülür. Ne var ki belirli bir eyalette wergild miktarı bir kez sabitlendiğinde ve tamamen farklı kişiler ve durumlar aynı ödemeler yaptığında, bizatihi insanın şu kadar miktarlık bir değere sahip olduğu nosyonu oluşmuştur. Zaten günümüzde de insanların değeri parayla ölçülmektedir. Parası çok olanlar daha çok sosyal çevreye sahipler ve daha çok saygı görüyorlar. Üstelik kazandıkları paraların hangi yollarla kazandıkları da çok önemli değildir. Kadınların parayla satın alınmalarıyla ilgili gelişmede kişinin parayla tazmin edildiği daha erken durumlarla bazı benzerlikler vardır. Satın alma yoluyla evlilik bu uygulamanın uygar toplumun tarihindeki ve bugünün daha az uygar ülkelerindeki olağan üstü sıklığı, değişkenliklerinin ve forumlarının boyutu gayet iyi bilinmektedir. Burada sadece satın alınan değerlerin doğasıyla ilgili olgulardan çıkarılabilecek sonuçlarla ilgileniyoruz. Modern insanın, bir insanın para ya da para eşdeğeri karşılığında satın alınması konusunda yaşadığı aşağılanma duygusu her zaman daha erken tarihsel koşullara göndermeyle haklı çıkartılamaz.

Rüşvet; bu bakış açısının önemi en belirgin biçimde bir kişinin kelimenin bilinen anlamıyla "satın alınması" örneklerinde, yani rüşvette görülür (Georg Simmel, 2012: s. 378). Rüşvetin gizliliği özne için bir güvenlik mekanizmasıdır. Para sadece başkalarıyla olan bağların dışında değil, kendi mülkiyetimizden gelen mallardan da ayrı olarak satın almamızı mümkün kılar. Hem verdiğimiz zaman, hem de aldığımız zaman bizi özgürleştirir. Böylece sürekli özgürleşme süreçleri modern hayatın olağan üstü geniş kesimini işkâl eder. Bu notada da para ekonomisinin özgürleşme eğilimleriyle daha derin bağlantısı, liberalizmin getirdiği özgürlüğün neden bu kadar istikrarsızlık, karışıklık ve tatminsizlik yarattığını sergileyerek açığa çıkar (Georg Simmel, 2012: s. 400). Zaten doğal olara kapitalist düzenin getirdiği bir gerginlik ve huzursuzluk var.

Daha önce gördüğümüz gibi, para sayesinde bir yanda insan artık şeylere köleleşmekten çıkar. Kişisel değerlerinde para karşılığında satılması da paranın benzersiz niteliğini gösterir. Kendi kararsızlığı ve içerik yoksunluğuyla para tarihsel psikolojik imkânların her türlü karşılıklarını geliştirir ve onları belirgin mevcudiyetler halinde kalıplar.

1.8. Yoksul ve Medya

Yoksuların hayatın her alanında ezildiği ve sömürüldüğü her kes tarafından bilinen bir gerçektir. Simmel'e göre yoksulluk başkaları tarafından yardım edilen veya bu yardımı almaya muhtaç olan kişilerin sosyal ilişkisidir. Yoksulluk kişinin parası olmadığı anlamında ele alınmaz. İhtiyacı olanın yardım almaya hakkı vardır ve bu hak yardım almaktan dolayı acı vermiyor. Vericiler ihtiyacı olana vermek zorundadır.

Simmel'in bakış açısına göre toplum tarafından yoksullara yardım yapılma sistemi desteklenmelidir. Mc Neill de fakirlerin durumuyla ilgili şu fikirleri dile getirmiştir. Kesinlikle fakirden faiz alınmamalıdır, ihtiyacını karşılaması için muhtaca verilen paradan faiz istenmemelidir, hiçbir fakir borcundan dolayı asla sıkıştırılmamalıdır (Mc Neill J.T., 1967: 159). Toplum, fakirlere yardım edilmesinin gerekli olduğunu düşünmeli, böylelikle fakirler toplumun aktif ve tehlikeli

düşmanları olmaktan çıkarlar. Aksi halde ise aç insandan her cinayeti işlemesi beklene bilir. Öyleyse yardımlar arttırılabilir ve nesiller yoksulluğun pençesinden kurtulabilir. Burada devlet anahtar roldedir. Fakirlere yardım bürokratik yoldan olmalıdır yoksa farklı guruplar farklı amaçlarla devreye girer ve sonuç iç açıcı olmaz.

Simmel, yoksulluk kavramının rölatifliği üzerinde durmuştur. Toplumun sadece en aşağı tabakasında bulunan yoksul değildir. Yoksulluk bütün sosyal tabakalarda vardır. Eğer insanlar üst sınıfa dâhil olsalar bile, çevresindekilerden fakir ise bu insanlar karşılaştırmalı olarak fakir sayılabilmektedir. Bu durumda hükümet planları da problemi tamimiyle çözme konusunda yetersiz kalır. Çünkü alt tabakada bulunanların durumu iyileştirilse bile, insanlar tabakalaştıkları zaman sistem içinde bulunan çoğu insan kendilerini, kendisinden zengin olanların yanında her zaman yoksul hissedecektir. Zenginler paralarını daha da artırmak için genelde yoksullara faizle para veriyorlar. Çok acımasızca ve etik olarak yanlış olan bir yöntemdir paranın faizle verilmesi. Fakirin geçimin sağlamak için aldığı borçtan dolayı faiz yüklenerek, adalete ve merhamete aykırı olan, tiksindirici bir tamahkârlık olduğu da bir gerçektir (Bouwsma W. J., Calvin, 1988: 46). Paranın günümüzde daha çok, günlük yaşam süreci içinde görünmez bir el ya da sihirli bir güç haline geldiği görünüyor ve bu bir gerçektir. İnsanlar iradeleri ile hareket eden varlıklar olduklarını düşünseler de, bu görünmez el ya da sihirli güç büyük bir irade haline gelerek insanların iradelerinin ipini elinde tutmakta çok başarılıdır ve insanları kolayca yönetmektedir. Vahşi kapitalist sistemde, insanların paranın kölesi olduğunu söylemek yanlış olmaz.

İKİNCİ BÖLÜM
TEMEL İNSAN HAKLARINDAN BİRİ OLARAK İNTERNET KULLANMA HAKKI

1. YURTTAŞLARIN İNTERNET KULLANMA HAKKI

Teknolojinin bu kadar çok geliştiği çağda yurttaşların bilgiye erişiminde yaşamsal rol oynayan internete erişim özgürlüğünün temel hak ve özgürlük olarak kabul edilmesi zorunlu hale gelmiştir. Temel haklar çerçevesinden bakıldığında hiç kimsenin yurttaşların bilgiye erişmesini engelleme hakkı olmadığı gibi, bilgiye erişmek için vazgeçilmez bir vasıta olan interneti de engellemek gibi bir hakkı yoktur. Sözde de olsa Anayasada, Madde 22'ye göre herkes haberleşme özgürlüğüne sahiptir. Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Konseyi'nin, (İHK) 2011'de onayladığı, *Düşünce ve İfade Özgürlüğünün İlerletilmesi ve Korunması Raporu*'nda internet erişimi temel bir insan hakkı olarak tanınmıştır. Ayrıca, internet kullanımının iletişim, bilgi edinme, sosyalleşme ve ticaret gibi alanlarda katlanarak büyümesi pek çok ülkeyi, kullanıcıları korumaya yönelik önlemler almaya yöneltmiştir. Zamanla internet basın özgürlüğü ifade ve haber alma özgürlüğünün bir parçası haline geldi ve temel bir hak olarak tanınması kaçınılmaz oldu. Fakat ne yazık ki, diktatör rejimlerde sosyal paylaşım sayfaları ve internet yasaklanıyor.

İnternetin Türkiye'de filtrelenmesi gibi, son zamanlarda çok sık rastlanan vakalar etkili olmuştur. İşte BM'nin internet erişimini temel bir insan hakkı olarak tanımlayan raporu, insanların erişim haklarını kısıtlayan bu tarz uygulamalara karşı bir hamle olarak değerlendiriliyor. Nasıl sokaklara çıkıp protesto etme hakkı temel bir hak ise, aynı şeyin internet'te yapılması da temel ihtiyaç ve bir insan hakkıdır. Dolayısıyla internet'e erişme hakkı, tıpkı sokağa çıkma, kamusal alanda örgütlenme, seyahat etme gibi bir insan hakkıdır.

Alternatif Bilişim Derneği'nin yayınlamış olduğu bir kullanıcı hakları bildirgesi dijital hak ve hürriyetlerin neler olduğuna dair önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

a. İnternet bugün, düşünce ve ifade özgürlüğünün gerçekleştiği öncelikli iletişim alanı haline gelmiştir; aynı şekilde, müdahale edilmeden, sansürlenmeden bilgi edinme ve haber alma hakkının özgürce kullanılabildiği en önemli platformdur. Dahası, internet herkesi bir yayıncı haline getirmekte, bu yönüyle iletişimi demokratikleştirmekte ve kamu yararının ortaya çıktığı ayrıcalıklı iletişim ve etkileşim platformuna dönüşmektedir. İşte bu yüzden, internetin evrenselliği, bütünlüğü, açıklığı ve çok sesliliği korunmalıdır.

b. İnternet insani etkileşim ve sosyal ilişki için temel bir platform haline gelmiştir. Bu durum, internet erişimini en az seyahat özgürlüğü kadar temel bir insan hakkı haline getirmektedir. Bugün bir insanın seyahat özgürlüğü engellenemeyeceği gibi, internet erişimi de engellenemez.

c. İnternet, sadece bir iletişim alanı değildir; o bir etkileşim alanıdır. Bu da interneti örgütlenme özgürlüğünün asli parçası haline getirmektedir. İnternet bugün insanların örgütlenmek, demokratik bir biçimde katılımda bulunmak, tepki ve protestolarını demokratik bir biçimde ifade etmek için kullandıkları en önemli platform haline gelmiştir. Bu yüzden internete erişim hakkı, örgütlenme hakkının asli bir parçasıdır ve kısıtlanması demokratik hakların ihlali demektir.

ç. İnternet erişim hakkının korunması, temel haklar olan düşünce, ifade, bilgi edinme ve haber alma özgürlüğünün korunmasına sıkı sıkıya bağlıdır. Dünyayı izleyebilen, kendi adına seçimler yapabilen geniş görüşlü fertler olabilmek için sınırsız ve özgür internet erişimi elzemdir.

d. Düzenleyici yasalar, sansür ve yasakları değil, hak ve özgürlükleri öncelemelidir. Suçla mücadele, çocuk ve aileyi korumak, terörizm gibi konjonktürel, muğlâk, evrensel olmayan sebeplerle gerçekleştirilen erişim engellemeleri, kelime yasakları, merkezi filtrelemeler vb. yasak ve yaptırımlar sansürdür. İnternet'te sansür internet kullanıcılarının bilgiye erişim hak ve özgürlüğünü ihlal eder. Sansürsüz internet her yurttaşın hakkıdır. Buradan da internetin ne kadar önemli bir temel hak olduğu açık ve net anlaşılmaktadır.

Aktif ya da katılımcı yurttaşlık, yurttaşların kendi çıkarları için eyleme geçtiği karar alma süreçlerine katıldığı ya da en azından takip ettiği bir yurttaşlık pratiği olarak tanımlana bilir. Bu anlayışta görev ve sorumluluk yurttaştan çok devlet için tanımlanmakta ve devlet yurttaşların hak ve özgürlüklerini garanti altına almakla yükümlü tutulmaktadır. Yine Dahil'e göre yurttaşların alternatif bilgi kaynaklarına erişe bilmeleri demokrasinin tamamlayıcı unsurlarından biridir (Akca, 2014: s. 26).

Demokrasi ve yurttaşlık haklarına ilişkin bu kriterler bireylerin çok sesli bir medya ortamı aracılığıyla bilgiye erişebilmesi alternatif bilgi kaynaklarını kullana bilmesi ve dahası kendi görüşlerini de ifade edebileceği ortamlara sahip olması hem temel yurttaşlık haklarını oluşturduğu hem de demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri olduğunu göstermektedir(Akca, 2014: s. 28). Nasıl ki eğitim alma hakkı toplumda cinsiyet, ırk, yaş, sosyal ve ekonomik düzey gibi farklılıklar gösterilmeksizin tüm bireylerin temel hakları arasında yer almaktaysa, internet temelli teknolojilere erişimde vazgeçilmez bir hak olarak nitelendirilmelidir (Akca, 2014: s. 33).

Dijital eşitsizliğin yâda dijital açığın (digital divide), genellikle toplumun dezavantajlı kesimlerinde karşımıza çıkıyor olmasıdır. Bu noktada internet erişimi ve kullanım becerisini toplumun tüm kesimlerine yayılmasının, yurttaşlık haklarının sosyal boyutlarından biri olarak tanımlanmasının nedeni bir kez daha ortaya çıkmaktadır (Akca, 2014: s. 35). Sıralanan açıklamalar internetin temel bir hak olarak nitelendirilmesini gerektirmektedir. İfade ve haberleşme özgürlüğü açısından internet olmazsa olmaz öneme sahiptir.

1.1. Türkiye'de İnternetin Tarihçesi

12 Nisan 1993 yılında TÜBİTAK-ODTÜ (TR-NET) işbirliği ile DPT projesi çerçevesinde Türkiye dünya çapında internete bağlanmıştır. 64 Kbit/san hızında ki bu hat ODTÜ'den uzun bir süre ülkenin tek çıkışı olmuştur. Daha sonra Ege Üniversitesi (1994), Bilkent (1995), Boğaziçi (1995), İTÜ (1996) bağlantıları gerçekleştirilmiştir (http://bilisimtarihi.com/internet/). Bu gelişmelerden sonra internetle bağlı önemli adımlardan birini de Türk Telekom atarak 1995 yılında açtığı

ihale ile bir şirketler birliği tarafından oluşturulan TURNET 1996 Ağustos ayında çalışmalara başlanmıştır. Buna paralel olarak aynı tarihlerde TÜBİTAK bünyesinde Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) adıyla yeni bir merkez kurulmuştur.

ULAKBİM 'in temel görevlerinden biri en yeni teknolojileri kullanarak Türkiye çapında tüm eğitim ve araştırma kuruluşlarını birbirine bağlayacak Ulusal Akademik Ağ (ULAKNET) adıyla hızlı bir iletişim ağı kurmak ve bu ağ aracılığı ile bilgi hizmetleri vermektir (www.ulakbim.gov.tr/). Türkiye de transmisyon hatlarını kurma yetkisi ve bunlar üzerindeki mülkiyet hakkı 10.06.1994 tarihli ve 4000 sayılı kanunda değişik 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanununun 1. maddesi gereğince Türk Telekomünikasyon A.Ş.'ne (Türk Telekom) ait bulunmaktadır (bilisimtarihi.com). Bu gelişmelerden sonra Türk Telekom internet omurgası konusunda tekel yetki elde etmiştir. Bu istatistik bize göstermektedir ki internete olan talep giderek artmaktadır. Geçmişte sadece oyun ve bilgi depolamak amacıyla kullanılan bilgisayarın internet sayesinde alım cazibesi artmış ve bu satışlara yansımıştır. İnternet vasıtasıyla oluşturulan, yeni kullanım alanları (eğlence, haberleşme, ticaret, bilgi, iletişim vb.) internete olan talebi de sürekli olarak arttırmaktadır.

1.2. Azerbaycan'da İnternetin Tarihçesi

Azerbaycan'da internet yaklaşık 1991 yılında ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerde internetin belli bir düzeyde kullanılmasına bakmayarak Azerbaycan'da ise 1991 yılında yeni başlamaktadır. İnternet kullanımının gecikmesinin birkaç nedeni vardır. En önemli nedeni ise, Azerbaycan'ın 1991 yılına kadar Sovyetler Birliğine bağlı olmasıdır. Bağımsız bir ülke olarak gelişememiş ve internetin kullanımı için önemli adımlar atamamıştır. 2003 yılına kadar da Azerbaycan'da internet iyi bir düzeyde kullanılmamıştır. İlk defa 1991 yılında "Milli Elmlər Akademiyası"nın (MEA) Otomatikleştirilmiş İdare Etme Sistemleri Şubesinde elektronik posta hizmeti yaratılmıştır. İlk internet sayıtı 1994 yılında "Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası"nda (AMEA) hazırlanan "ab.az" sayıtı olmuştur. 1997 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanın resmi sayıtı "president.az" sayıtı yaratılmıştır

(online.ekspress.az). İnternetle ilgili isimleri sıralanan gelişmelerden sonar vatandaşlar 1996 yılından itibaren aktif bir şekilde interneti kullanmaya başlamışlar. İlk olarak "İntrans" adlı şirket Rusya merkezli internet bağlantısı teklif etmiş kullanıcılara. Daha sonra "Azerin", "AzEvroTel" ve diğer şirketler vatandaşlara internet hizmeti vermeye başlamışlar (online.ekspress.az)

2000 yılında yaratılan milli internet sağlayıcısı "Delta Telekom" önce uydu aracılığıyla 12 Mb/s tutumu olan kanalla, 2004 yılında ise Azerbaycan, komşu devletlerden farklı olarak ilk defa 155 Mb/s tutumlu kanalla fiber bağlantılı internet hizmeti sunarak uluslar arası internet şebekesine katılmış. 1997 yılında Azerbaycan'da internetin kullanımı nispeten hızlanarak bir milyon domain ismi satın alınmıştır. 2000 yılından itibaren devlet kurumlarına sistemli bir şekilde "gov.az" domain isimleri verilmeye başlanmıştır. Günümüzde ise Azerbaycan'da internetin nispeten paha olmasına bakamayarak iyi hizmet verilmektedir. İnternetin paha olmasının dezavantajı maddi durumları olmayan yurttaşların temel insan haklarından biri olan internet kullanma hakkından mahrum kalmasıdır. İnternet kullanmayan insanların haberleşme özgürlüklerinden mahrum bırakıldıklarını söylemek yanlış olmaz.

1.3. Türkiye'de İnternet Haberciliği'nin Gelişimi

Türkiye'de, içeriğini internete taşıyan ilk yayın Aktüel Dergisi (Temmuz, 1995) olmuştur. Aktüel dergisi Boğaziçi Üniversitesinin sunucusu üzerinden ve Boğaziçi Üniversitesinin öğrencileri tarafından internet ortamında güncellenmiştir. Türkiye de internet ortamına ilk taşınana gazete 2 Aralık 1995 tarihinde Zaman gazetesi olmuştur. Gösterilen tarihten itibaren Zaman gazetesi haberleri ve köşe yazılarını internetten yayımlamaya başlamıştır. Ayrıca Zaman yeni bir uygulamaya imza atarak eski sayıları arşivleyerek okurların ulaşmasını sağlamıştır. 1996 yılında Türkiye'de internette sadece Aktüel dergisi ve Zaman gazetesi bulunmakta, henüz internette olmayan gazetelerin açığını ise Xn (eksen) kapatmaktaydı. Xn'in yayın kadrosu gazeteleri her gün tarayarak seçtikleri haberleri ve köşe yazılarını internete taşımaktaydı (T.C. Milli eğitim bakanlığı, 2011: s. 4). İçeriğin tamamını internet ortamına taşıyan ilk gazete Milliyet gazetesidir (27 Kasım 1996). Hürriyet ve Sabah

gazeteleri de Milliyet gazetelerini izlemiştir (1 Ocak 1997). Radikal gazetesi 28 Mart 1998'de, Cumhuriyet gazetesi ise 7 Mayıs 1998'de internete açılmıştır (T.C. Milli eğitim bakanlığı, 2011: s. 4). Türkiye'de ilk defe internet ortamında abonecilik sistemini başlatan 2000 yılında Nisan ayında, Cumhuriyet gazetesi olmuştur. Okurlar satın aldıkları şifre ile o günkü internet ortamında yayımlanan içeriklere ulaşa bilmişler. Artık günümüzde bütün Kitle İletişim Araçlarının, bazılarının ise 24 saat güncellenen internet siteleri mevcuttur, TV programları internet üzerinden canlı izlene biliyor ve Radyolar internet üzerinden yayın yapa biliyorlar.

We Are Social, 2015 yılında açıkladığı 30 ülkenin internet ve sosyal medya kullanım istatistiklerine göre Türkiye'de toplamda 40 milyon sosyal medya hesabı mevcuttur. Akıllı telefon kullanımının yaygınlaşması ile birlikte sosyal ağların ve internetin mobil üzerinden kullanımı da artmıştır. We Are Social'ın Raporuna göre Türkiye'de yaklaşık 70 milyon kişi mobil bağlantı kullanarak internete giriş yapmakta. 2013 ile karşılaştırıldığında, aktif internet kullanıcısının %5, aktif sosyal medya kullanıcılarının ise %11 arttığı görünüyor. Ülke olarak, insanlar günde ortalama 4 saat 37 dakikayı internette, bunun 2 saat 56 dakikasını da sosyal medyada geçiriyor. En çok kullanılan sosyal ağlara bakıldığında ilk üç sırayı Facebook, Twitter ve Google plus alıyor (teleperformance.com.tr). İnternet ve internet olanakları artık insanların vazgeçilmezi haline gelmiştir.

1.4. Azerbaycan'da İnternet Haberciliği'nin Gelişimi

Azerbaycan'da ilk web sayıtı "science.gov.az" 1995 yılında yaratılmıştır (http://365.az/az/view/1717/). Ondan sora 1996 yılında Rusça Kitle İletişim Araçları (KİA) arasında «Zerkalo» (www.zerkalo.az), Azerbaycan dilinde yayınlanan KİA arasında «Yeni Müsavat» gazeteleri (www.musavat.com) internet ortamında hizmet vermeye başlamıştır. "Turan" Haber Ajansı da İnternet haberciliğinin temelini koyanlardan biridir, www.turan.az (http://www.azerbaijans.com). Daha sonralar «Azadlıg» (www.azadliq.az), «525-ci gazete» (www.525ci.com) «Ayna» (www.ayna.az), «Bizim Esr» (http://bizimasr.media-az.com/), «Azerbaycan» (http://www.azerbaijan-news.az/), Azerbaycan da «Zaman» (www.zaman.com.az)

gazetelerinin, «Trend» Haber Ajansının (www.trend-az.com) internet adresleri oluşturulmuştur.

Azerbaycan'da ilk elektronik gazete "Vetendaş Cemiyyeti" (Vatandaş Cemiyeti) gazetesi olmuştur. Gazete 1990'larda faaliyet göstermiştir. "Bakutoday.net" 2000'li yıllarda faaliyete başlamış ilk İngilizce online gazetedir. Bu gazete Kafkas ve Hazar bölgesi için İngiliz dilinde haberler hazırlayıp yayımlayan bir yayın organıdır (http://www.azerbaijans.com). İnternetin yaygınlaşmasında gelişmiş ülkelere nazaran geride kalmayan Azerbaycan'da da çok sayıda internet gazeteleri faaliyet göstermektedir. Haber portalları da internet sayesinde ortaya çıkan ve iletişim hizmetleri veren kitle iletişim araçlarından biridir. Bugün bütün dünyada olduğu gibi Azerbaycan'da da çeşitli haber portalları, resmi kurumların siteleri ve çeşitli kurumların siteleri mevcuttur ve aktif faaliyet göstermektedirler.

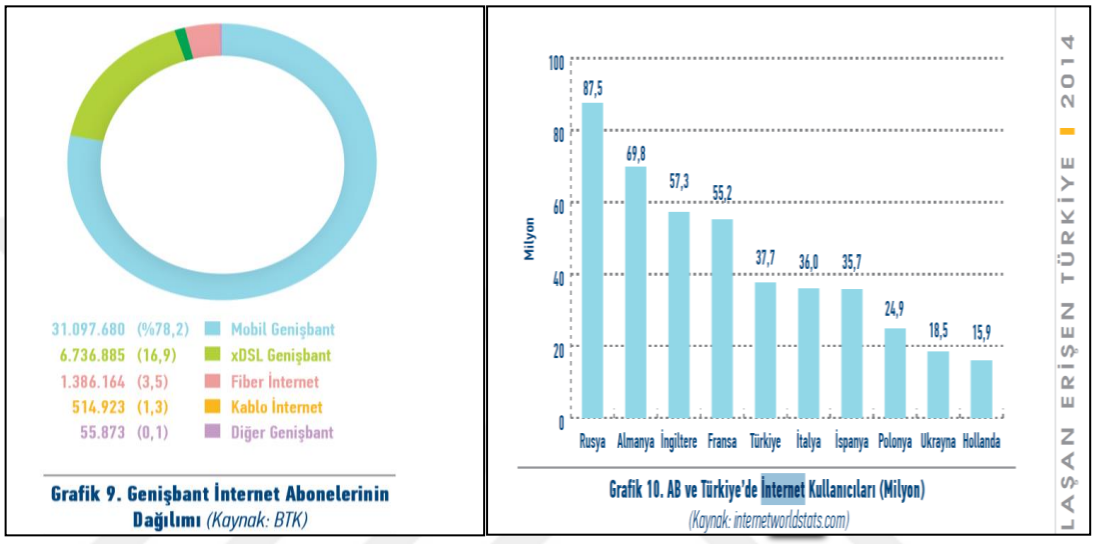
1.5. Türkiye'de İnternetin Teknik Altyapı Durumu

Türkiye'de geniş bant abone sayısı 2003 yılında 20 bindir. 2014 yılı Eylül ayı sonu itibari ile bu rakam 39,79 milyonu geçmiş, bu abonelerden yaklaşık 8,6 milyonu sabit, 30,8 milyonu ise mobil abonedir. (Haberleşme, 2014, 414). 11 illik sürede geniş bant kullanıcı sayısında ciddi bir sıçrayış görülmektedir. İnternetin belli bir zaman aralığında az sayıda firmanın tekelinde olması internetin alt yapı yatırımlarının iyi bir duruma gelmesini engellemiştir. Rekabet ortamı olmayınca internet kullanma koşullarının ve internetin alt yapısının iyileştirilmesi de mümkün değil. Çünkü internet hizmeti sunan firmanın rekabet edeceği piyasa ortağı yok. Rakipsiz firma hizmetini istediği gibi ve istediği fiyata satıyor. Zamanın taleplerine uygun olarak yapılan alt yapı yatırımlarından sonra Türkiye'de çevirmeli bağlantıdan geniş bant internete geçiş yapılmış, internet 56 Kib/sn bağlantı hızından 100 Kib/sn bağlantı hızına ulaşmıştır. Azerbaycan da internetin hızı Türkiye'deki internetin hızından 3 kat fazladır. Geniş bant internet abonelerinin teknoloji bazında dağılımı 1. Şekilde gösterilmiştir. Türkiye'de internet bağlantısının gelişimi çok üst seviyede olmasa da, kötü bir durumda olduğu da söylenemez. 2013 yılda Avrupa'da en çok internet kullanıcısına sahip ilk 10 ülke incelendiğinde, Türkiye 5 inci sırada yer almaktadır (Haberleşme, 2014, 414).

İnsanların internet olanaklarından daha çok istifade edebilmeleri için dünyanın tüm ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de internet fiyatlarının aşağı salınmasına çok ihtiyaç vardır. Fiyatlar aşağı salınmalıdır ki, insanlar temel ihtiyacını kolay karşılaya bilsinler.

Şekil 1. *Geniş bant internet abonelerinin dağılım.*

Şekil 2. *AB ve Türkiye'de internet kullanıcıları(milyon)*

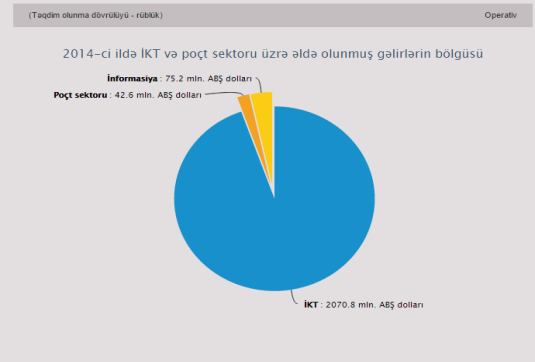
1.6.Azerbaycan'da İnternetin Teknik Altyapı Durumu

Azerbaycan'da internetin aktif bir şekilde kullanılmaya başlanması alt yapı çalışmalarının iyileştirmesini ciddi bir talep haline getirmiştir. İnternetin alt yapısının büyük şehirlerde, özellikle Bakü'de iyi bir düzeyde olduğunu söylemek yanlış olmaz, fakat kenar köşelerde kalan ilerde demek olar ki internetin alt yapısı yok denecek düzeydedir. Bunun en önemli sebebi ise maddi olanaklardan mahrum yaşayan il, ilçe ve köylerde yurttaşlar için iş imkânları hiç yok, demek olar insanların internet hakkında anlayışları bile yok. Buda Azerbaycan'daki ciddi gelir dengesizliğinden, kırsal alanda yaşayan vatandaşların ciddi ekonomik sıkıntılarla yaşamasından kaynaklanmaktadır. Karnını doyuramayan, temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayan ve açlık sınırının altında yaşayan ve aldıkları çok az emekli maaşıyla yaşayan insanlar internet hakkında düşünemiyorlar bile. Günümüzde insanların temel ihtiyacına çevrilen internetten demek olar ki, Azerbaycan yurttaşlarının yüzde 60-ı mahrum bırakılmıştır. Bütün hizmet alanlarında olduğu kimi her şey maddi olanaklara bağlı

olarak arz-talep dengesinde formalaşır. Maddi kaynaklardan merhum olanların yaşam alanında internet olanaklarının yok denilecek kadar az olması kaçınılmazdır. 2014 yılında İKT sektörüne 200 milyon ABD doları, son 10 yılda ise 3 milyar ABD doları yatırım yapılmıştır. Şu 3 milyarlık yatırımın yüzde 35i devlet tarafından yapılmıştır. Azerbaycanda son 5 yılda internet bazazının hacmi 3,2 defa attırılmıştır ve hal hazırda 145,1 milyon ABD doları sermayesi var. (RTN illik hesabatı, 2014, sayfa 14)

İnformasiya-Kommunikasiya Texnologiyası (İKT), Türkçe anlamı Bilgi ve İletişim teknolojisi demek. İKT'nin ve posta piyasasında elde olunan gelirlerin oranı 2014 yılının illik istatistikleri aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Şekil 4 de, elde olunan gelirlerin devlet sektöründeki payı ve özel sektördeki payı dikkat çeken derecede farklıdır (mincom.gov.az). Özel sektörün gelir payının yüksek olması bize özel sektörde daha iyi hizmet verildiğini göstermektedir. Bunun en büyük nedeni resmi kurumlarda çalışanlara az maaş verilmesidir. Az maaş aldıklarına göre insanlar tecrübesiz ve çalışmak için isteksizdirler.

Şekil 3. *2014'te KİT ve Posta Sektöründe elde olunan gelirlerin grafiği*

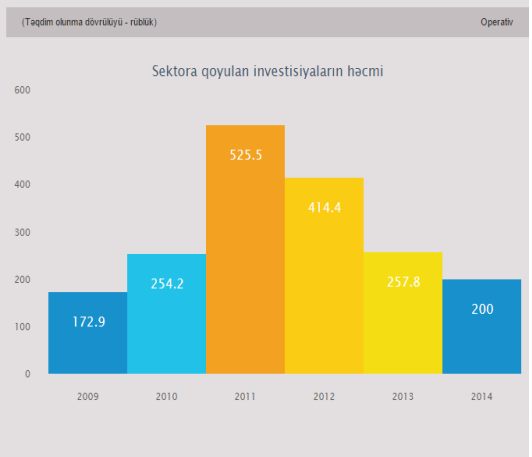

Şekil 4. *Elde olunan gelirlerden devlet sektörü ve özel sektörün payı.*

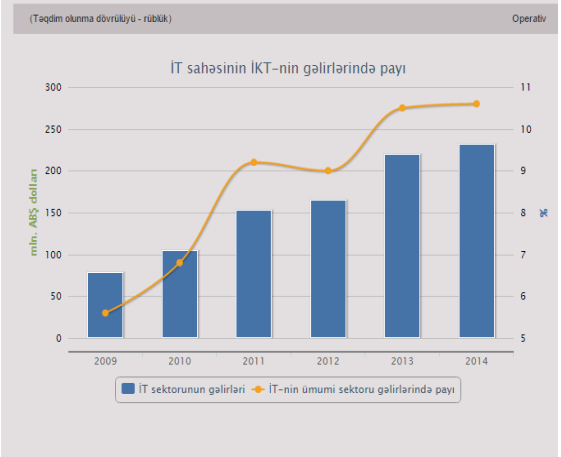

İKT'nin gelirinde internetin gelir payına bakıldığı zaman ilerledikçe, Şekil 5 de görüldüğü gibi, internetin gelir payı da artıyor. Grafik 6 de görüldüğü gibi İKT altyapısı için en çok altyapı yatırımı 2011 yılında yapılmıştır (mincom.gov.az). 2014 yılında ise bu yatırımların payı büyük farkla azalmıştır. 2014 yılının istatistik bilgilerine göre Azerbaycan'da internete bağlanma hızı 330 Gbit/s ye kadar yükselmiştir. (RTN illik hesabatı, 2014, Giriş.)

Şekil 5. *İT sektörünün gelirleri*

Şekil 6. *İT sektörüne yapılan yatırımların tutarı*

1.7. Türkiye'de Kullanıcı Sayıları

2013 yılı dördüncü çeyrekte 49,3 milyon olan 3G abone sayısı 2014 yılı dördüncü çeyrekte 58.329.492'e ulaşırken, 3G hizmetiyle birlikte mobil bilgisayardan ve cepten internet hizmeti alan mobil genişbant abone sayısı da 32.360.661'e yükselmiştir. 2014 yılı dördüncü çeyrekte toplam mobil internet kullanım miktarı ise 96.544 TB olarak gerçekleşmiştir. (Haberleşme, 2014, 12).

Tablo 1: Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin topluma nüfuzu hedefleri.

Hedefler	2014	2018
İnternet kullanım oranı[1] (yüzde)	48,5	75
Engellilerin internet kullanım oranı[1] (yüzde)	10,4 (2010)	25
Kadınların internet kullanım oranı[1](yüzde)	38,8	65
45 yaş üstü bireylerin internet kullanım oranı[1, 2] (yüzde)	19	30
Genişbant internet erişim imkânı olan hane oranı (yüzde)	57,2	75

[1] Son üç ay içinde
[2] TÜİK verileri kullanılarak Kalkınma Bakanlığı tarafından hesaplanmıştır.
Kaynak: TÜİK. 2018 verileri Strateji hedefidir.

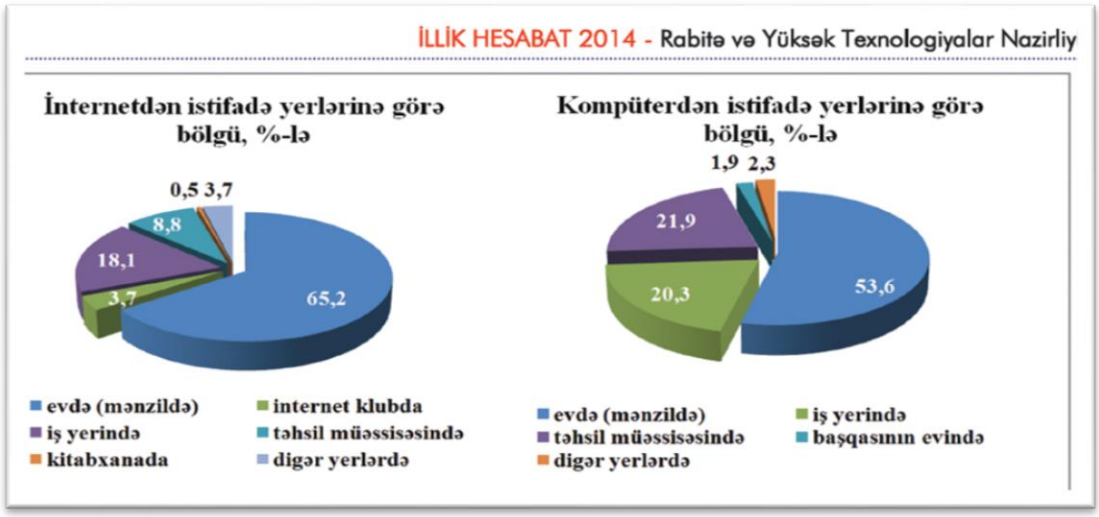
Türkiye'nin, internet verileri strateji hedefine göre 2014 yılı internet kullanım oranı (yüzde) 48,5. Engellilerin internet kullanım oranı (yüzde) 10,4 (2010). Kadınların internet kullanım oranı (yüzde) 38,8. 45 yaş üstü bireylerin internet kullanım oranı (yüzde) 19. Geniş bant internet erişim imkânı olan hane oranı (yüzde) 57,2. TÜİK verileri kullanılarak Kalkınma Bakanlığı tarafından hesaplanmıştır

(Stratejisi ve Eylem Planı, 2014: s. 72). Türkiye'de fiber internet, kablo internet, 3N gibi altyapıları ve internet kullanım durumu bölgeler arasında önemli farklılıklar gösterebilmektedir. Mart 2014 itibarıyla toplam 1,28 milyon fiber internet abonesinin 476 bini İstanbul'da, 139 bini İzmir'de ve 139 bini ise Ankara'da bulunmaktadır. Bu üç Büyükşehirdeki abone sayısı toplam fiber internet abone sayısının yüzde 59'una denk gelmektedir (Stratejisi ve Eylem Planı, 2014: s. 97). Her konuda olduğu gibi internet kullanımı konusunda da yine büyük adaletsizlik var. Büyük mahrumiyetler yaşayan köylüler internet kullanımından da mahrumdurlar. Kablolu internet altyapısı ise Mart 2014 itibarıyla sadece 22 ilde kurulu olup 1,17 milyon kablo TV, 492 bin kablo internet abonesi bulunmaktadır. Fiber internet ve kablo internetin düşük abone oranlarına karşın mobil genişbant abone sayısı, Mart 2014 itibarıyla 26,4 milyona ulaşmıştır (Stratejisi ve Eylem Planı, 2014: s. 97). Genel ortalamaya bakıldığı zaman internet kullanımında artış olmasına bakamayarak kırsal alanda yaşayanlar büyük oranda bu olanaklardan mahrum olarak yaşamaktadır.

1.8. Azerbaycan'da Kullanıcı Sayıları

Azerbaycan'da internet kullanıcıları arasında gençlerin sayı önemli oranda artmaktadır. Zaten yaşlı nesil interneti pek kullanamıyor. Resmi kurumlar internetten birçok hizmetler vermeye davam etmektedir. Artık resmi kurumlar yurttaşlara elektronik hizmetler vermektedir. Bu sistem çok yaygın olmasa da insanlar birçok işlemi elektronik ortamda rahatlıkla gerçekleştirebiliyorlar. Bu oldukça önemli olan, insanlara zaman kazandıran elektronik hizmetler internet aracılığıyla gerçekleştirile biliyor. Yurttaşlar interneti kullanarak ve ya sosyal alanlarda internet bağlantılı makineler kullanarak işlemlerini gerçekleştiriyorlar. Fakat bu hizmetlerden genellikle zengin maddi durumları iyi olan insanlar faydalanıyor, fakir olanlar ise ne kullanmasını biliyorlar nede Android işlemcili cihazlara veya kompüterlere sahip değiller. Birde internetin aylık ücretinin çok pahalı olması insanların internet kullanmalarını ciddi anlamda kısıtlamaktadır. Başlangıçtan günümüze kadar, internet kullanıcılarının sayısı 14 defe artmıştır. İnternet kullanıcılarının sayı ise 2 milyondan fazladır. (RTN Hesabatı, 2014, s 7)

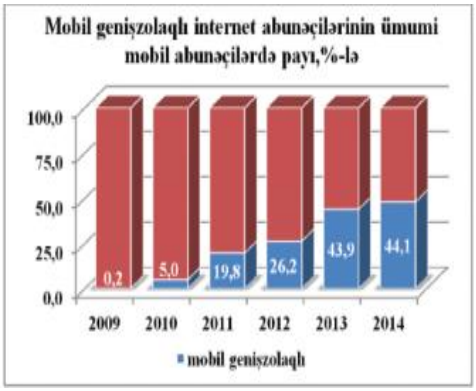
Şekil 7. *İnternetten ve Bilgisayardan istifade yerine göre dağılım grafiği.*

Kullanıcı sayılarına bakıldığı zaman Azerbaycan'da internet kullanıcılarının yüzde 40'ı, 24 yaşın altında olan gençlerdir. Yaşları 64'ün üzerinde olanlar ise yüzdesi 0,1'dir. (RTN Hesabatı, 2014, s 37). Şekil 7'de görüldüğü gibi kullanıcılar en çok yüzde 65 oranda internete evden bağlanıyorlar, en az ise yüzde 0,5 oranında kütüphaneden bağlanıyorlar. Buda Azerbaycan'da kütüphanelerin hem az kullanıldığından, hem de internet olanaklarının olmamasından kaynaklanıyor.

Sekizinci şekilde de görüldüğü gibi, artık internet kullanıcıların yüzde 41'i mobil geniş bant kullanıcılardır. Şunun esas sebebi insanların daha çok Androit cihazlar kullanarak internete bağlanmasıdır. Birçok yurttaşın evinde kompüteri yoktur, fakat bir Androit işlemcisi olan teflonu vardır. Yurttaşlar telefonlardan ve ya IPED'leri kullanarak sosyal paylaşım sayfalarına ve haber portallarını giriş yapıyorlar. Bunun

Şekil 8. *Mobil bant abonelerin aratan oranının gösteren tablo.*

hem az masraflı ve hem de daha kolay kullanışlı olduğu görünüyor. (RTN Hesabatı, 2014: s 14). Koyu mavi renkte olanlar mobil kullanıcıların artan sayısını gösteriyor.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
3. HABER PORTALLARININ TARAFSIZLIK KAVRAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

1.1 Amaç

Bu çalışmada incelenen haber portallarının maddi kaynaklarının nerden olduğu araştırılacak. Günümüzdeki aşırı gelir dengesizliğinden kaynaklanan iç açıcı olmayan olayların yeni medya alanına nasıl yansıdığı veya önemli Kitle İletişim Araçlarından (KİA) biri olan haber portallarını nasıl etkilediği araştırılacak. Araştırmanın asıl amacı haber portallarının kimin için çalıştığını, gerçekten bağımsız, tarafsız, haberler yapabilip, bilmediklerini net bir şekilde ortaya koymak ve çözüm önerileri bulmaktır.

1.2. Problem

Medya organları haber akışını genelde para için (reklam için), çıkarları için seçtikleri haberleri yayınlayarak kamuoyunu etkilemekte, yanlış bilgilendirmekte ve yönlendirmektedir. Maddi durumu yetersiz olanlar zaten seslerini duyuramıyorlar. Kitle iletişim araçları sermaye sahiplerinin elinde olduğu için baş veren olayları kendi lehinde tasarlayıp iletiyorlar. Bunun yanında sermaye sahipleri ile karşı görüşte olan internet haber portalları onların asıl içi yüzünü gösteriyorlar, fakat yeterli olmuyor. Maddi güçleri olmadıklar için sesleri zayıf çıkıyor ve etkili olamıyorlar. Sermaye sahiplerine hizmet eden Kitle İletişim Araçları ilettiği haberlerde, problemleri olan insanlara karşı kullandığı dil, olaylarla ilgili verdikleri bilgiler kesinlikle tarafsız değildir. İktidardaki yöneticilere ve sermaye sahiplerine karşı çıkan herkes bir şekilde suçlanıyor, yani Kitle İletişim Araçları vasıtasıyla bir karlama kampanyası başlatılıyor, örgüt damgasıyla, suçlu, damgasıyla, vatan haini damgasıyla suçlanıyorlar ve hapse atılıyorlar. Zengin olanlar, para sayesinde kendilerini haksız oldukları takdirde çok iyi ifade edip ve yurttaşları yanlış yönlendirirken, fakirler ise haklı oldukları takdirde kendilerini savunamıyorlar. Çünkü kendilerine lazım olan imkânlardan merhum bırakılmışlar. Yaklaşık tüm haber portalları tarafsız yayın yaptıklarını iddia ediyorlar. Fakat işin aslı ise maddi

kaynakları nerden geliyorsa, o kurum için çalışmakta ve yalan yanlış haberler yayımlamaktadırlar.

1.3. Sorular

1. Haber portallarının maddi kaynakları nerden geliyor?
2. Haber portallarında çalışanların ne kadarı İletiştim Fakültesinden mezunu?
3. Haber portallarına sansür var mı?
4. Haber portalları çok sayıda hedef kileye nasıl ulaşa bilmektedir?
5. Kullanıcı yorumları süzgeçten geçiyor mu, yoksa direk mi yayınlanıyor?

1.4. Varsayımlar

1. Haber portallarının ekonomik bağımlılıkları, tarafsız olmalarını ve kaliteli içerikler üretmelerini olumsuz yönde etkileyen en önemli sorunlardan biridir.

2. Haber portalları yayın hayatına davam edebilmek için tarafsız habercilik yapmayıp gazetecilik etiğine aykırı olan yolara başvurmaktadırlar.

3. Düşkünlerin temsil bakımından yeni medyada, geleneksel medyaya nispeten daha fazla temsil edileceği öngörüsüne rağmen; temsil bakımından düşkünlerin (mağdurların) seçkinlerden daha az temsil olundukları ve baş veren olayın asıl nedenini görmezden geldikleri varsayılmaktadır.

4. Toplumda ortaya çıkan huzursuzlukların aslında bir sınıf çatışması olduğu ve maddi çıkarları için kitle iletişim araçlarının da bu duruma göz yumdukları, olayları tarafsız yansıtmadıkları varsayılmaktadır.

1.5. Araştırma Yöntemi ve Tekniği

Bu araştırmada derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Araştırmayla ilgili soruların cevapları haber portallarının, aşağıda isimleri ve kurumdaki görevleri yazılan yetkililerine sorulmuş ve yanıtları alınmıştır.

Tablo 2: Haber portallarında, görüşülen yetkililerin isimleri ve görevleri

Haber portalının Adı	*Yetkilinin Adı-Soyadı*	*Haber portalındaki Görevi*
haberturk.com	Pınar Cebeci	Haber Koordinatörü, Sorumlu Müdür
fanatik.com.tr	Umut Eken	İnternet Yayın Yönetmeni
bugun.com.tr	Bekir Koç	İnternet Yayın Yönetmeni
haber7.com	Emre Özcan	Kurumsal İletişim sorumlusu
aydinlikgazete.com	Celal Demirel	Genel Müdür
yenicaggazetesi.com.	Hayri Köklü	Genel yayım yönetmeni
anspress.com	Azad Əliyev	Genel Yayın Yönetmeni
axar.az	Anar Nifteliyev	Genel Yayın Yönetmeni
news.atv.az	Bahtiyar Alirzayev	Genel Yayın Yönetmeni
azadliq.info	Rahim Hacıyev	Genel Yayın Yönetmeninin yardımcısı
aztoday.az	İsa Əliyev	Genel Yayın Yönetmeni
a24.az	Valeh İsmayılov	Genel Yayın Yönetmeninin yardımcısı.

1.6. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma kapsamında araştırma objesi olarak olarak Türkiye'de ve Azerbaycan'da ulusal çapta günlük yayın yapan 12 adet internet haber portalı seçilmiştir. Araştırma objesinin seçiminde haber portallarının yetkilileriyle görüşebilme imkânının olması belirleyici olmuştur. Her haber portalından bir yetkili belirlenerek yapılan görüşmeler aracılığıyla araştırma tamamlanmıştır.

1.7. Haber Portallarının Yetkililerine Sorulan Sorular ve Yorumları

Toplamda 12 haber portalının yetkilileriyle görüşüldü, haber portallarının asıl sorunlarına yönelik çözüm önerilerinin ortaya konulması konuşuldu. Sorunların çözümüne yönelik önerilerde bulunuldu. Haber portallarında, muhatap olan yetkililere 12 soru soruldu ve her biri aşağıda tek-tek değerlendirilerek yorumlandı.

1.7.1. Haber portalınızın günlük ortalama kullanıcı sayısı ne kadardır?

Haber portalının Adı	*1. Soruya verilen cevapların özeti*
haberturk.com	---
fanatik.com.tr	Günlük 1-1,5 milyon aralığında.
bugun.com.tr	Günlük ortalama 400 bin.
haber7.com	Günlük ortalama 900 bin.
yenicaggazetesi.com.tr	Günlük 35.000 bin.
aydinlikgazete.com	Günlük 50.000 bin.
anspress.com	Günlük 70-80 bin aralığında.
axar.az	Günlük 50 bin civarında.
news.atv.az	Günlük 130-170 bin aralığında.
azadliq.info	Günlük 23000-25000 bin aralığında.
aztoday.az	Günlük 3 bin.
a24.az	"A24.az" yeni faaliyete başladığı için, (5 ay oldu) günlük 10 bin.

Yapılan görüşmelerde yetkililerin söylediklerine göre haber portalından çok sayıda okurun haberleri okuması için, haber portallarının da uygun programlar aracılığıyla reklam vermesi gerekiyor. Maddi durumu iyi olan portallar reklam vere biliyorlar ya da eskiden tanınan bir gazete ismi olan veya ismi uzun süre bilinen haber portalları da yine çok sayıda okura ulaşabiliyorlar. Maddi olanaklardan mahrum olanlar ise yerinde sayarak hizmet vermeye çalışıyorlar. Tablodan görüldüğü gibi Türkiye'de insanlar futbola çok ilgi duydukları için Fanatik haber portalının okur sayısı daha fazladır. Azerbaycan'da ise en çok okura ulaşan haber portalı azadliq.info haber portalıdır. Bu haber portalı iktidar lehine çalışmayan bir haber portalıdır. Vatandaşlar bu portalda yayımlanan haberlere inandıkları için her zaman haberleri bu portaldan takip ediyorlar. Çünkü bu haber portalı mağdurların sesini duyurmakta çok kararlıdır. haber7.com haber portalından alınan bilgiye göre "Kullanıcılarımızın %50'sinden fazlası organik bağlantı ile sitemize ulaşıyor. %30'u Google yönlendirmesiyle gelirken kalan %20'lik kesim Sosyal Medya'dan sitemize gelen okuyucularımızdır". Google yönlendirmesi reklama yönelik bir çalışmanın sonucudur.

1.7. 2. Haber portalınızda yorumlar direk mi yayınlanıyor yoksa editör onayından mı geçiyor?

Haber portalının Adı	*2. Soruya verilen cevapların özeti*	**Tablo 4**
haberturk.com	Haber yorumları yorum editörünün onayından geçtikten sora yayımlanıyor. Hakaret küfür içeren yazılar onaylanmıyor	
fanatik.com.tr	Yorumlar onaylanmadan yayında gözükmüyor. Kaba ifadeler kullananlar, engelleniyor.	
bugun.com.tr	Editör onayından geçiyor	
haber7.com	Yorumlar 4 tane yorum editörümüzün onayından geçerek sitede yayınlanıyor.	
yenicaggazetesi.com.tr	Editör onayından geçiyor	
aydinlikgazete.com	Direk yayımlanıyor	
anspress.com	Haber portalımızda yorum yeri koymadık, okurlar sadece facebook sayfasında yorumlar yaza biliyorlar.	
axar.az	Editör onayından geçiyor	
news.atv.az	Haber portalımızda yorum yeri koymadık.	
azadliq.info	Haber portalımızda yorum yeri koymadık. Okurlarımız Haber portalımızın facebook sayfasında yorum yapa biliyorlar.	
aztoday.az	Haber portalımızda yorum yeri koymadık. Okurlarımız Haber portalımızın facebook sayfasında yorum yapa biliyorlar.	
a24.az	Haber portalımızda yorumlar editör onayından sonra yayımlanıyor	

Genellikle haber portallarında yorumlar editör onayından geçtikten sonra onaylanıyor. Bu durumda özellikle 3 faktör çok etkilidir. Birinci insanların etik kurallarına uymaksızın küfürlü ifadeler kullanmasıdır. İkincisi haber portallarının taraflı haberler yapmaları, mağdurların aleyhine haberler yapmaları ve mağdurların yorum yaparak en azından haklarını savunmaya çalışmaları ve yanlı haber portallarının onların yorumlarını dahi engelliyor olması, yayım politikalarına göre istedikleri yorumları onaylayıp yayımlamaları veya istemediklerini yayımlamamalarıdır. Üçüncüsü ise yorumların direk yayımlanmamasının sebebi trollerdir. Çünkü troller organize bir şekilde çalışarak haberi istedikleri gibi yorumluyorlar, küfür ederek psikolojik taciz ediyorlar. Ayrıca siyasi bir amaç gütmeyen haber portallarında nispeten durum farklıdır.

1.7. 3. Haber portalınızda kullanıcılar en çok olumlu yorumlar mı yoksa olumsuz yorumlar mı yapıyorlar?

Haber portalının Adı	*3. Soruya verilen cevapların özeti*	**Tablo 5**
haberturk.com	Haberine göre değişiyor, olumlu yorumlar da oluyor olumsuz da.	
fanatik.com.tr	Bu konuda net bir şey söylemek zordur. Spor sitesi olduğumuz için taraftarlık güdüsü ağır basıyor.	
bugun.com.tr	Olumlu yorumlar.	
haber7.com	Olumlu yorumlar aldığımız kadar olumsuz yorumlarda alıyoruz. Yaptığımız iş gereği herkesi memnun etmemiz zaten mümkün değil.	
yenicaggazetesi.com.tr	Haber içeriğine göre değişiyor	
aydinlikgazete.com	Aynı oranda	
anspress.com	Haber içeriğine göre değişiyor	
axar.az	Haber içeriğine göre değişiyor. Genelde olumlu yorumlar yapılıyor.	
news.atv.az	-----	
azadliq.info	Genelde olumlu yorumlar yapılıyor.	
aztoday.az	Genelde olumlu yorumlar yapılıyor. Olumsuz yorumların sayıları ise çok az oluyor.	
a24.az	Okurlar hem olumlu hem de olumsuz yorumlar yazıyorlar.	

Türkiye'deki haber portallarındaki olumsuz yorumların kaynağı özellikle troller ve ideolojik çatışmadır. Zaten farklı görüşte olan insanları kabullenmeyen toplumlarda her zaman bu tür sorunlarla karşılaşmak kaçınılmazdır. İnsanların düşünceleri farklı olduğu için birbirini öteki gibi görüyorlar. Ve dostluklar ideolojik görüşlere göre belirlenir. Çünkü ideolojik görüş maddi menfaat götürüyor. Buda çok basitçe düşünülmüş bir siyasettir. Bu yüzden insanlar farklı görüş ve ideolojileri yok etmek hırsıyla küfürler savuruyorlar. İşlerine gelen haberlere iyi, gelmeyenlere kötü diyorlar.

Özellikle Azerbaycan'da haber portalları tarafsız olmadıklarına göre insanlar sahte profillerden girerek sinirlerini yatıştırmak için küfür etmeye başlıyorlar. Yâda haberin gerçeğini dile getirerek haber portalını yalanlamış oluyorlar, bu durum tabii ki zaten insanlar için faydasız olan haber portallarını çok kötü etkiliyor. Azerbaycan'da insanlar artık Kitle İletiştim Araçlarına (KİA) inanmıyorlar. Çünkü

Kitle İletişim Araçlarının (KİA) yüzde 90'ı devlet için çalışıyor ve devletten destek aldıkları bilinmektedir. Örnek olarak devletin bazı haber portallarında çalışanlara ev vermesini göstermek mümkündür. Bu durumlardan dolayı Azerbaycan'daki haber portallarında yorum yeri bile bırakılmamıştır. Sadece haber portallarının facebook sayfalarında yorum yapıla biliyor oda hepsinde değil tabi. Yurttaşların Facebook sayfasından girerek yorum yapmalarına bile kısıtlanıyor ve kontrol ediliyor. Şunu da mecbur yapıyorlar ki azda olsa haberler okunsun, şu kadar takipçimiz var demek için. Tabloya bakıldığı zaman okurların genelde iyi yorumlar yaptıkları söyleniyor. Fakat haberlere bakıldığı zaman hiçte öyle görünmüyor. Tabii ki olumlu yorumlarda oluyor, fakat bir o kadarda olumsuz yorumlarda oluyor. Kısacası yorumlar her zaman haberin içeriğine göre değişiyor.

1.7. 4. Haber portalınızın maddi kaynakları nerdendir?

Haber portalının Adı	***4. Soruya verilen cevapların özeti***	**Tablo 6**
haberturk.com	Maddi kaynak reklam gelirleridir.	
fanatik.com.tr	Maddi kaynak reklam gelirleridir.	
bugun.com.tr	Maddi kaynak reklam gelirleridir.	
haber7.com	Banner, tanıtım haber, manşet reklam.	
yenicaggazetesi.com.tr	---	
aydinlikgazete.com	Gönüllülerimizin desteği	
anspress.com	anspress.com ANS şirketler gurubuna dâhildir. Maddi kaynaklarımız reklam gelirleridir.	
axar.az	Ticari sırrı.	
news.atv.az	ATA "Azad Azərbaycan Televiziyası"nın portalı olduğu için maddi gelirimiz de TV'nin bütçesinden geliyor.	
azadliq.info	Maddi kaynak reklam gelirleri ve satılan gazetelerden elde ediliyor.	
aztoday.az	Haber portalımızın resmi veya gayri resmi hiçbir geliri yoktur.	
a24.az	Bunlar sorulmaması gereken sorular. Unutmamak gerekiyor ki haber portalları da bir ticari kurumdur ve bu bir ticari sırdır. Bu tür sorular resmi soruşturmalarla sorula biler.	

"Maddi kaynaklarınız nerden?". Bu soru araştırmanın en önemli sorusudur. Bilindiği gibi paranı kim veriyorsa haber portalı da onun çıkarlarına hizmet etmeye çalışıyor. Bu soruya yetkililer ne kadar maddi kaynakları reklam gelirlerinden elde

ettiklerini söyleseler de, mantıkla da inandırıcı gelmiyor. Çünkü genelde reklamı veren de karşılıksız reklam vermiyor. Hele karşı görüşte olanlara hiçbir kuruşunu dahi vermiyorlar. İllaki bu günümüzdeki haber portalları en azından bir yerden maddi destek alıyorlar, alamayanlar ayakta duramıyorlar.

Bu iş bir kere ekip işi olduğuna göre çok sayıda işçiye ihtiyaç var. Sonuçta çok sayıda işçinin de bir sürü masrafları var. Fakat görüşülün yetiklilerden bazıları çok dürüst davrandılar. "Maddi kaynaklarla bağlı bilgileri veremeyiz bu bir ticari sırdır dediler". Türkiye'de maddi kaynaklarla ilgili soruya cevap vermemek için görüşmeyi kabul etmeyen 30'a ye yakın haber portalı ve gazeteyle görüşüldü. Araştırma sorularını cevaplamaktan kaçındılar.

Peki, haber portalı maddi olarak bağımlı bir durumdaysa ki kesinlikle bu böyledir, tarafsız haber yapma şansı olabilir mi? Nispeten tarafsız olan portallarda, yani en azından iktidar yanlısı olamayan portallarda gönüllülerin desteği ile ayakta kalıyoruz diyorlar. Örneğin bugun.com.tr haber portalı bir holdingin bünyesinde bulunan bir haber portalı, Azerbaycan'daki görüşülen portallardan da news.atv.az ve anspress.com şirketler gurubunun bünyesinde bulunan haber portallarıdır. Mantıkla da mümkün değil ki bu şekilde yayım hayatına devam eden haber portalları tarafsız haberler yayımlasınlar.

Örnek vermek gerekiyorsa, çok sayıda okura ulaşamayan aztoday.az haber portalı Azerbaycan'da en tarafsız haber portallarından biridir. Fakat verdikleri cevaptan da görüldüğü gibi, resmi veya gayri resmi hiçbir geliri yoktur. Çünkü gelirlerinin olması için her hangi bir sermaye sahibinin çıkarlarını yalan yanlış bir şekilde koruması ve desteklemesi gerekiyor. Buda gazetecilik etiğine ters bir durum. Fakat ne yapıla bilir ki, insanlar maddi olanaklara muhtaç bırakılmış. Haber portallarının çalışanları ve yöneticileri gazetecilik etiği hakkında düşünmek bile istemiyorlar.

1.7. 5. Haber portalınızın alt yapısı için ne kadar yatırım yapıldı?

Haber portalının Adı	*5. Soruya verilen cevapların özeti*	**Tablo 7**
haberturk.com	---	
fanatik.com.tr	Bu yatırımlar çok uzun bir süre önce yapıldığı için net bir rakam vermek güç.	
bugun.com.tr	Bu soruya cevap verememe.	
haber7.com	Kurulduğu günden itibaren 12 yılda yapılan teknik yatırımlar 1 trilyonun üzerinde.	
yenicaggazetesi.com.tr	---	
aydinlikgazete.com	---	
anspress.com	Bu yatırımlar 10 yıl önce yapıldığı için net bir rakam vermek güç.	
axar.az	Ticari sırrı.	
news.atv.az	Bütün teknik alt yapı ile birlikte 50 manat(150 bin lira civarında).	
azadliq.info	Haber portalımız arkadaşlar tarafından maddi olarak karşılıksız hazırlanmıştır.	
aztoday.az	1000 dolar civarında.	
a24.az	Bunlar sorulmaması gereken sorular. Bu bir ticari sırdır.	

Maddi kaynakları fazla olanlar, fazla yatırımlar yaparak çok sayıda okura ulaşmanın hesabını yapıyorlar. Hiç bir yerden destek alamayan haber portalları, ya bir tanıdık aracılığıyla tasarlanmıştır ya da çok az masrafla tasarlanmıştır. Az parayla tasarlanan portallarda teknik ekip yok bir kere. Bir sorun olursa günlerce devam ediyor. Müsait birini bulsalar sorunu çözüyorlar. Maddi kaynakları çok olan haber portallarında en az bir kişi teknik alt yapı işiyle uğraşıyor. Sayfanı saldırılara karşı koruyor. Görsel tasarım kısmını en kullanışlı hale sokmak için uğraşıyor. Sıralananlar, bir haber portalının çok sayıda okura ulaşa bilmesi için önemli kriterlerdir. Teknik alt yapı işini bilen işçi çalıştırmaya gücü yetmeyen haber portalları ise her an saldırıya uğraya bilmektedir. Hackerler tarafından istendiği zaman ele geçirile bilmektedir.

1.7. 6. Haber portalınızda çalışanlardan kaçı gazetecilik ve medya alanında eğitim veren okullardan mezundur?

Haber portalının Adı	*6. Soruya verilen cevapların özeti*	**Tablo 8**
haberturk.com	Çalışanların büyük kısmı İletişim Fakültesi mezunlarıdır. Başka alanlardan mezun olanlar da var.	
fanatik.com.tr	Yüzde 90'nı İletişim Fakültesi mezunudur.	
bugun.com.tr	Haber portalımızda İletişim Fakültesi, Uluslararası İlişkiler ve Edebiyat Fakültesi mezunları çalışıyor.	
haber7.com	Haber merkezimizde çalışanların yüzde 80'i İletişim Fakültesi mezunudur.	
yenicaggazetesi.com.tr	Haber portalımızda çalışanlardan sadece 1 kişi gazetecilik mezunudur.	
aydinlikgazete.com	Çalışanların hepsi gazetecilik mezunudur.	
anspress.com	Haber portalımızda 15 kişi çalışıyor, onlardan 9 kişi gazetecilik mezunudur.	
axar.az	Admin, fotoğrafçı ve programcılar dışında hepsi gazetecilik mezunudur.	
news.atv.az	Haber portalımızda çalışan 16 kişiden, 6 kişi gazetecilik mezunudur.	
azadliq.info	Çalışanlardan sadece iki kişi gazetecilik mezunudur.	
aztoday.az	Haber portalımızda çalışan 3 kişiden sadece 1 kişi gazetecilik mezunudur.	
a24.az	Haber portalımızda çalışanların yüzde 40'ı gazetecilik mezunudur.	

Genellikle haber portallarında İletişim fakültesinden mezun olanların sayı fazladır. Zaten iletişim fakültesinden mezun olanlar işsizlik mağdurlarıdır. Hatta diktatör rejimlerde artık bu bölümlerden mezun olmaya bile gerek kalmamıştır. İş bulmak isteyen gazeteciler ise en az 2-3 yabancı dil bilmelidirler. O da, çalıştıkları ülkede gazetecilik yapmaları için değil, takip ettikleri yabancı ülke medyasında nasıl haberlere yer verildiğini ve dünyada hangi olayların meydana geldiği hakkında bilgi almak içindir. İşverenler kendilerini destekleyecek, güvene bilecekleri gazeteciler arıyorlar, yani gazetecilik mezunu olsa da olur olmasa da. Hele Azerbaycan'da gazetecilik mezunu olup olmamanın hiç bir önemi yoktur. Zaten buna kimsenin ihtiyacı da yoktur. Haberlere bakıldığı zaman ne kadar basit bir dille yazıldığı ve sıradan cümlelerin kurulduğunu görmek mümkündür. Gazetecilerin yüzde 90'nı

yazdıkları haberlere kendileri bile inanmıyorlar. Çünkü sermaye sahiplerinin ve iktidardaki yöneticilerin tarafsız medya görmeye bile tahammülleri yoktur. Tarafsız medyanı onların yolsuzluklarını ve kirli işlerini ortaya çıkarttığı için istenmiyor. Dolaylı yolarla bazen de direk tarafsız haberler yayımlayanların soluklarını kesiyorlar. Yolsuzlukları, haksızlıkları kamuoyuna duyuran haber portallarını düşman olarak görüyorlar ve vatan haini ilan ediyorlar.

1.7. 7. Haber portalınıza her hangi bir yerden sansür/yayın politikası baskısı var mı?

Haber portalının Adı	***7. Soruya verilen cevapların özeti***	**Tablo 9**
haberturk.com	Sansür ve baskı yok.	
fanatik.com.tr	Bugüne dek böyle bir baskı ya da sansür çabası olmadı. Olduysa da en azından benim haberim olmadı.	
bugun.com.tr	Kısmen sansür var	
haber7.com	Yaptığımız haberlerde tamamen özgürüz	
yenicaggazetesi.com.tr	Hayır.	
aydinlikgazete.com	Evet sansür ve baskı var	
anspress.com	Sansür ve baskı yok. İstediğimiz haberi yayımlaya biliyoruz.	
axar.az	Hayır	
news.atv.az	Sansür ve baskı yok.	
azadliq.info	Sansür ve baskı yok.	
aztoday.az	Direk sansür ve baskı olmasa da bazı konularda haberlerin yayımlanması dolaylı olarak sansürlenir.	
a24.az	Sansür ve baskı yok.	

Yukarıda verilen tabloya baktığımız zaman çok net bir şekilde görüyoruz ki yetkililerin bir kısmı sansür var bir kısmı yok diyorlar. Acaba haber portallarına ayrıcalık mı tanınıyor. Söylediklerine göre evet ayrıcalık tanınıyor, fakat neden ayrıcalık tanınıyor. Sansürle karşılaşmayanlar iktidar yanlısı haberler yapıyorlar, mağdurların seslerini duyurmuyorlar. Sansürle karşılaşanlar ise tarafsız ya da aleyhte haber yapan haber portallarıdır. Özellikle maddi olanakları olamayan ve seslerini pek duyuramayan haber portallarının sansürle karşılaşması dikkat çekicidir. aztoday.az'ın

Genel Yayın Yönetmeninin söylediği gibi, "direk sansür olmasa da, dolaylı yollardan sansür her zaman vardır". Sansür her devirde olduğu gibi günümüzde de vardır. Sadece zamana ve mekâna göre sansüründe şekli değişiyor. İnternetin ortaya çıkmasından sonra sansür ve baskı farklı bir boyut kazanmıştır. İnternet sayesinde çıkan farklı seslerin sayı oldukça fazla olmaya başladı. Bu defe da bu sesleri kısmak için sermaye sahipleri ve iktidardakiler, interneti amaçları doğrultusunda kullanarak karşı koymaya başladılar. Yinede para kirli işlevini çok iyi bir şekilde temsil etmektedir. Paranı alan, paranı veren hakkında güzel fikirler uydurmaya ve filimler çevirmeye başlıyor. İstediklerini şeytan, istediklerini melek gibi göstermek için elerinden geleni yapıyorlar ve genelde de başarılı oluyorlar. Başarlı olmalarının sebebi ise çok kolay kandırıla bilen, eğitim düzeyi düşük olan insanlardır.

1.7. 8. Portalınızda en çok hangi haber türü/türleri yer buluyor?

Haber portalının Adı	***8. Soruya verilen cevapların özeti***	**Tablo 10**
haberturk.com	---	
fanatik.com.tr	Spor sitesi olduğumuz için ağırlıklı olarak futbol haberlerine yer veriyoruz.	
bugun.com.tr	Gündem, spor ve magazin haberlerine yer veriyoruz.	
haber7.com	Siyaset, Spor, Dünya, Ekonomi gibi kategoriler sitemizde fazlasıyla haber oluyor.	
yenicaggazetesi.com.rt	Siyasi haberler.	
aydinlikgazete.com	Siyasi haberler.	
anspress.com	Ağırlıklı olarak, Gündem haberleri, röportajlar ve araştırma haberlerine yer veriyoruz.	
axar.az	Gündem ve siyasi haberler.	
news.atv.az	En çok TV programları ile ilgili haberler ve gündemle ilgili haberlere yer veriyoruz.	
azadliq.info	En çok siyasi, iktisadi ve sosyal konularda haberlerine yer veriyoruz.	
aztoday.az	En çok içtimai siyasi ve sosyal konularda haberlerine yer veriyoruz.	
a24.az	Haber portalımızda en çok sosyal-iktisadi, içtimai, analiz, teshil, sağlık, dünya ve teknolojik yeniliklerle ilgili haberlere yer veriyoruz.	

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi Spor haberlerine ve magazin haberlerine yönelik faaliyet gösteren haber portalları hariç, diğer haber portallarında siyasi haberler ağırlıklıdır, çünkü siyaset her zaman insanların dikkat merkezindedir. Arz talep dengesinde editörler en çok tıklanan haberlere üstünlük veriyorlar, buda Google'den azda olsa reklam alabilmelerine yardımcı oluyor. Ülke gündeminden ilave, dünya gündemi de okurların dikkat merkezindedir. Öte yandan yurttaşları yönlendirmek içinde iktidar yanlı haber portalları gündemi istedikleri gibi değerlendiriyorlar. İktidar yanlı haber portalları manipülasyonlar, dezenformasyonlar yayarak yurttaşları oyalamak için de talimatlar alıyorlar. Zaten devlerden ve sermaye sahiplerinden paraları belli talimatlar karşılığında alıyorlar. Çalışanlara da az miktarda para veriyorlar. Ve diyorlar ki kişisel görüşümüz olarak isimlerini zikir ettiğimiz konularda hassasiyetimiz var. O tür haberleri haber portalımızda yayımlamayın. Eğer çalışan çok ısrar ederse, hiç tereddüt etmeden onu işten kovuyorlar. Hiçbir mesuliyette taşımıyorlar. Çünkü tüm güçleri ellerinde bulunduranların talimatlarını yerine yetiriyorlar. Doğal olarak mağdurlar, kimi kime şikâyet edeceklerini bile bilmiyorlar.

1.7. 9. Medya sektöründen başka sektörde hizmet veriyor musunuz?

Haber portalının Adı	***9. Soruya verilen cevapların özeti***	**Tablo 11**
haberturk.com	---	
fanatik.com.tr	Hayır	
bugun.com.tr	Hayır	
haber7.com	Hayır	
yenicaggazetesi.com.tr	Hayır	
aydinlikgazete.com	Hayır	
anspress.com	Hayır	
axar.az	Hayır	
news.atv.az	Hayır	
azadliq.info	Hayır	
aztoday.az	Hayır	
a24.az	Hayır	

Dokuzuncu soruya herkes hayır yanıtını veriyor. Fakat tabloda da görüldüğü gibi birkaç haber portalı, belli bir holdingin bünyesinde bulunuyor. Bir holdingin veya bir şirketler gurubunun bir parçası olduklarını dile getirmek istemiyorlar. Bu durumda ya holdinge veya hizmet ettikleri kuruluşa ve ya ideolojiye yönelik hiç kuşkusuz tarafsız olmaları mümkün değildir. Türkiye, Azerbaycan ve civar ülkelerde yaklaşık durum aynı. Bu da insanların demokratik hak ve özgürlüklerden mahrum olmalarının bir göstergesidir.

Haber portalları maddi kaynaklarını mecburen saklıyor. Bu olumsuzlukların önemli nedeni ise haber portallarının maddi olarak muhtaç olması ve her hangi bir sermaye gurubuna ait olmasıdır. Çükü herkes biliyor ki habercilik etiğine uygun olmayan bir durumdur. Buda bir nevi aradığımız sorunun cevaplarından biridir. Eğer desteklediği sermaye gurupları olmazsa, onlarda olmaz. Öyle bir kısır döngü yaranmış ki, her zaman tarafsız haber portalı olduğunu iddia etmelerine rağmen, sermaye sahiplerinin ve siyasilerin halkla ilişkiler elemanı gibi çalışıyorlar. İşe alınan gazetecilerin ne yapması gerektiği artık o kadar doğal bir hal almıştır ki, hiç söylemeye gerek kalmıyor, zaten gazeteci nerde olduğunu ve ne yapması gerektiğini çok iyi biliyor. Yapmazsa sonucunun da ne olacağını çok iyi biliyor. İlk baştan da işlerine gelemeyen gazetecini veya muhabiri zaten işe almıyorlar. Çağırıp görüşüyorlar beğenmezlerse, tamam siz gidin biz sizi ararız derler ve asla aramazlar. Ayrıca bu işe alma sürecinde çalışanlar her zaman mağdur durumdadırlar. Uç ay deneme süresi diye bir süreç var, bunun adı aslında "az paraya çok iş"tir. Nasılsa piyasada işsiz çok, her kesi çağırıp üç ay deneyip beğenmedik deyip gönderiyorlar. Bazen de biz, size işi öğretiyoruz diyorlar ve işlerine gelirse tamam kal diyorlar. Diğer iş kollarında olduğu gibi gazetecilik alanında da büyük haksızlıklar var.

1.7. 10. Dış haberleri hangi kaynaklardan alıyorsunuz?

Haber portalının Adı	*10. Soruya verilen cevapların özeti*	**Tablo 12**
haberturk.com	Dış haberleri üye olduğumuz yabancı ajanslardan alıyoruz. Bunun dışında günün öne çıkan bir gelişmesi ise kaynağını araştırıp bulduğumuz takdirde alıyoruz.	
fanatik.com.tr	Uluslararası ajanslar ve yabancı siteler önceliğimiz. Yurt dışı temsilcilerimiz de düzenli olarak haber geçiyor.	
bugun.com.tr	Ajanslardan	
haber7.com	Yabancı medya kuruluşları, yurt dışında yayın yapan internet siteleri.	
yenicaggazetesi.com.tr	Anadolu Ajansı (AA), Anka ve Associated Press (AP)	
aydinlikgazete.com	Bünyemizdeki gazetecilerimiz	
anspress.com	Yerli ve yabancı haber ajanslardan alıyoruz.	
axar.az	Çeşitli portallardan ve ajanslardan alıyoruz.	
news.atv.az	Çeşitli haber portallarından alıyoruz.	
azadliq.info	Yabancı ajans ve haber portallarından ve kısmen de Azerbaycan'daki diğer haber portallarından alıyoruz.	
aztoday.az	Özellikle Rus ve Türk haberleri onların portallarından alıyoruz.	
a24.az	Özellikle Rus ve Türk haberleri onların portallarından alıyoruz.	

Dış haberlerin alındığı kaynaklarda haber portallarının ideolojik görüşleri dairesinde seçiliyor. İşlerine gelenleri alıyorlar, işlerine gelmeyenleri görmezden geliyorlar. Hele Azerbaycan gibi ülkelerde haber portalları ve diğer KİA'lar Avrupa ülkelerinin çok kötü durumda olduklarını sık-sık dile getiriyorlar. Ayrıca Avrupa ülkelerinde muhalif ajansların veya haber portallarının haberlerine daha çok üstülük veriyorlar. Buda insanların kötü hayat koşullarına karşı çıkmamalarına ve insanları yaşadıkları zor şatlara razı salamaya hizmet eder. Bu tür faaliyetlerine göre "yandaş" haber portallarını bir rıza üretim aracı olarak da değerlendirmek yanlış olmaz. Çok miktarda servet elde edip ve onları korumak için işlerine gelen ifadeler ve kavramlar üreterek haber portalları aracılığıyla az parayla ve kötü koşullarda yaşayan insanlara şükür etmeyi öğretiyorlar. Ve ne zamsa koşulların iyileşeceğini vaat ediyorlar. Özellikle bu vaatler seçim öncesi veriliyor. Seçimden sonra hepsi unutuluyor.

1.7. 11. Kullanıcıların haber portalınıza bağlanma yöntemleri hakkında bir istatistiğiniz var mı?

Haber portalının Adı	*11. Soruya verilen cevapların özeti*	**Tablo 13**
haberturk.com	Kullanıcılar mobil, bilgisayar, ipad aracılığıyla habertürk'e girebiliyor.	
fanatik.com.tr	Mobil cihazların oranı hızla artıyor.	
bugun.com.tr	Yüzde 60 masaüstü yüzde 40 mobil cihazlardan istifade ediyor.	
haber7.com	Kullanıcılarımızın %50'sinden fazlası organik bağlantı ile sitemize ulaşıyor. %30'u Google yönlendirmesiyle gelirken kalan %20'lik kesim Sosyal Medya'dan sitemize gelen okuyucularımızdır.	
yenicaggazetesi.com.tr	Hayır	
aydinlikgazete.com	Hayır	
anspress.com	O kurların yüzde 60ı bilgisayarla, yüzde 20si de mobil cihazlarla bağlanıyor haber portalımıza.	
axar.az	Okurların yüzde 65i bilgisayarla, yüzde 35i de mobil cihazlarla bağlanıyor (android, ios). Zaman ilerledikçe mobil cihazlarla bağlananların sayı artıyor.	
news.atv.az	Kullanıcıların yüzde 60ı mobil cihazlarla, yüzde 40ı da diğer cihazlarla bağlanıyor.	
azadliq.info	Kullanıcıların yüzde 70i bilgisayar, yüzde 30u da mobil cihazlarla bağlanıyor (android, ios).	
aztoday.az	Okurların yüzde 70i bilgisayar aracılığıyla portalımıza bağlanıyor.	
a24.az	Kullanıcılar haber portalımıza masaüstü bilgisayarlardan, mobil cihazlardan ve ipadlardan giriş yapıyorlar.	

Ağırlıklı olarak haber portalları akıllı sistemlere uygundur. Türkiye'de okurlar en çok bilgisayarlardan, Azerbaycan'da ise en çok okurlar mobil cihazlardan giriş yapıyorlar. Fakat bundan sonra her iki ülkede de mobil cihazlardan yapılan girişlerin sayı hızla aratmaktadır. Çünkü mobil cihazların çok amaçlı kullanımı, masrafının az olması, en önemlisi ise taşınmasının kolay olmalarıdır. Her zaman insanlar daha az masrafla çok fayda elde etmek isterler. Bu durumda da ine yurttaşlar aynı fırsatı değerlendiriyorlar.

Bilgisayarlardan bağlananların büyük kısmı ise zaten haber portallarıdır. Birbirilerini takip etme zorunlulukları var. Gündemi çok sıkı takip ediyorlar. Bunun

iki önemli nedeni var. Önemli haberler olunca reyting toplamak. İkincisi ise sorumluluk taşıdıkları kurum kuruluş ve kişiler hakkında haberler görünce, olumlu haberleri kaynak vererek yayımlıyorlar, olumsuz haberler görünce hemen tearuza geçiyorlar. Birde kendilerinin kurdukları ya da aynı görüşte oldukları sivil toplum kuruluşları var, onları kaynak göstererek yaptıkları haberleri sağlam kaynaklar göstererek yayımladıklarını sanıyorlar.

1.7. 12. Haber portalınızın görsel yapısı ve içerik yönetimi akıllı sistemlere uyumlu mu?

Haber portalının Adı	*12. Soruya verilen cevapların özeti*	*Tablo 14*
haberturk.com	Uyumludur.	
fanatik.com.tr	Tamamen uyumludur.	
bugun.com.tr	Uyumludur.	
haber7.com	Tamamen uyumludur.	
yenicaggazetesi.com.tr	Uyumludur.	
aydinlikgazete.com	Uyumludur.	
anspress.com	Uyumludur.	
axar.az	Uyumludur.	
news.atv.az	Tamamen uyumludur.	
azadliq.info	Nispeten uyumludur.	
aztoday.az	Nispeten uyumludur.	
a24.az	Tamamen uyumludur.	

Gelir kaynakları iyi olan haber portallarının içerik yapısı ve içerik yönetimi akılı sistemlere tam uygun olarak hazırlanmıştır. azadliq.info ve aztoday.az haber portallarında ise nispeten uyumludur. Zaten bu iki portalın teknik alt yapısı için harcanan paraya bakıldığı zaman onların ekonomik durumları anlaşılıyor. Haber içeriklerine bakıldığı zaman ise bu iki portal en tarafsız haberler yayınlayan ve tarafsız olan, hatta iktidara karşı görüşte olan haber portallarıdır. Hiç kuşkusuz vatandaşlar onlara daha çok inanıyorlar ve onları daha çok okuyorlar. Ne kadar paralar harcanıp göz boyamak için reklamlar yapılsa da yinede okurlar iyini kötüden ayrıt edebiliyorlar.

1.8. Bulguların Değerlendirilmesi

Birinci, ikinci ve üçüncü varsayımlar tamamen doğrulandı. Dördüncü varsayım ise kısmen doğrulandı. Haber portallarının ekonomik sorunları, tarafsız olmalarını ve kaliteli içerikler üretmelerini çok olumsuz etkilemektedirler. Bu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Haber portallarının maddi olarak bağımsız olmadıkları, muhtaç durumda oldukları için tarafsız ola bilmedikleri ve mağdurların seslerini çok az duyura bildikleri varsayımları doğrulanmıştır. Dördüncü varsayımda toplumda meydana gelen olayların aslında bir sınıf çatışması olduğu ve kitle iletişim araçlarından biri olan haber portallarının olaylara tamamen göz yumması varsayımı doğrulanmadı, çünkü kısmen de olsa mağdurlarında seslerini duyuran haber portalları vardır. Ve halka hizmet etmeye çalışmaktadırlar. Tabii ki bu süreçte çok sayıda baskı ve tehditle karşılaşmaktadırlar. Yapılan görüşmelerde yetkililerin söylediklerine göre haber portalından çok sayıda okurun haberleri okuması için, haber portallarının da uygun programlar aracılığıyla reklam vermesi gerekmektedir. Maddi durumu iyi olan portallar reklam vere biliyorlar iyi olmayanlar ise reklam veremiyorlar. Genellikle haber portallarında yorumlar editör onayından geçtikten sonra onaylanmaktadır.

Haber portallarında mağdurların aleyhine haberler yayımlandığı zaman, mağdurlar da en azından yorum yaparak haklarını savunmaya çalışıyorlar. Yanlı haber portalları mağdurların yorumlarını dahi engelliyor, yayım politikalarına göre istedikleri yorumları onaylayıp yayımlıyorlar, istemediklerini yayımlamıyorlar. Ayrıca siyasi bir amaç gütmeyen haber portallarında nispeten durum farklıdır. Örneğin Fanatik haber portalında yorumlar direk yayımlanıyor. Çünkü bu haberler siyasetle az alakalıdır ve ya tamamen farlı bir mecradır. Özellikle haber portalları tarafsız olmadıklarına göre insanlar sahte profillerden girerek sinirlerini yatıştırmak için küfür etmeye başlıyorlar. Yâda haberin gerçeğini dile getirerek haber portalını yalanlamış oluyorlar. Bu durum, tabii ki zaten insanlar için faydasız olan haber portallarını çok kötü etkiliyor. Zaten diktatör rejimlerde insanlar Kitle İletiştim Araçlarına (KİA) inanmıyorlar. KİA'nın yüzde 90'ı devlet için çalışıyor ve devletten destek aldıkları bilinmektedir. Kısacası yorumlar her zaman haberin içeriğine göre değişiyor. Bilindiği gibi paranı kim veriyorsa haber portalı da onun çıkarlarına

hizmet etmeye çalışmaktadır. Bu soruya yetkililer her ne kadar maddi kaynakları reklam gelirlerinden elde ettiklerini söyleseler de, mantıkla da inandırıcı gelmiyor. Çünkü reklam verenlerde farklı görüşlere veya ideolojilere hizmet veren medya organlarına asla reklam vermezler. Ama istisnalar her zaman vardır. Fakat görüşülün yetiklilerden bazıları çok dürüst davrandılar. "Maddi kaynaklarla bağlı bilgileri veremeyiz bu bir ticari sırdır" dediler. Türkiye'de ve Azerbaycan'da maddi kaynaklarla ilgili soruya cevap vermemek için görüşmeyi kabul etmeyen 50'ye yakın haber portalı ve gazeteyle görüşüldü. Araştırma sorularını cevaplamaktan kaçındılar. Peki, haber portalı maddi olarak bağımlı bir durumdaysa ki kesinlikle bu böyledir tarafsız haber yapma şansı olabilir mi?

Nispeten tarafsız olan portallarda, yani en azından iktidar yanlısı olamayan portallarda gönüllülerin desteği ile ayakta kalıyoruz diyorlar. bugun.com.tr haber portalı bir holdingin bünyesinde bulunan bir haber portalı, Azerbaycan'daki görüşülen portallardan da news.atv.az ve anspress.com şirketler gurubunun bünyesinde bulunan haber portallarıdır. Mantıkla da mümkün değil ki bu şekilde yayım hayatına devam eden haber portalları tarafsız haberler yayımlasınlar. Örnek vermek gerekiyorsa, çok sayıda okura ulaşamayan aztoday.az haber portalı Azerbaycan'da en tarafsız haber portallarından biridir. Fakat verdikleri cevaptan da görüldüğü gibi, resmi veya gayri resmi hiçbir geliri yoktur. Çünkü gelirlerinin olması için her hangi bir sermaye sahibinin çıkarlarını yalan yanlış bir şekilde koruması ve desteklemesi gerekiyor. Buda gazetecilik etiğine aykırı bir durum. Fakat insanlar maddi olanaklara muhtaç bırakılmıştır. Haber portallarının çalışanları ve yöneticilerinin büyük bir kısmı gazetecilik etiği hakkında düşünmek bile istemiyorlar.

Genellikle haber portallarında İletişim fakültesinden mezun olanların sayı fazladır. Zaten iletişim fakültesinden mezun olanlar işsizlik mağdurları oldukları için az paraya çalışarak tecrübe edinmek ümidiyle çalışıyorlar. Yukarıda verilen tablodan görüldüğü gibi, yetkililerin bir kısmı sansür var, bir kısmı yok diyorlar. Acaba haber portallarına ayrıcalık mı tanınıyor. Söylediklerine göre evet ayrıcalık tanınıyor, fakat neden ayrıcalık tanınıyor. Sansürle karşılaşmayanlar iktidar yanlısı haberler yapıyorlar, mağdurların seslerini duyurmuyorlar.

Gelir kaynakları iyi olan haber portallarının içerik yapısı ve içerik yönetimi akılı sistemlere tam uygun olarak hazırlanmıştır. Maddi durumları iyi olamayan haber portalları ise akıllı sistemlere nispeten uyumludur. Maddi mahrumiyetlerden dolayı haber portallarının sahipleri "yandaş medya" damgasını üzerinde taşımaktadırlar. İncelendiği zaman da bu kavramın hiçte yanlış anlam üstlenmediği açık ve net görünüyor. Her hangi bir haber portalının ismi zikir edildiği zaman, yurttaşların aklına gelen ilk soru şu oluyor; "Acaba ismi zikir edilen haber portalı hangi guruba ait. Özellikle Asya kıtasındaki ülkelerde tarafsız medya kavramı anlamını itilmiştir. Ya iktidar yanlısı Kitle İletişim Araçları (KİA) vardır ya da muhalif görüşte olan KİA'lar vardır. Fakat ne yazık ki muhalif görüşte olanlar çok zayıftırlar, baskı, tazyik, sansür altında ve çok zor şatlarda ekonomik sıkıntılarla ayakta kalmaya çalışıyorlar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Her ne kadar medyanın eşik bekçisi olduğu söylense de artık günümüzde bu ifade anlamını kaybetmiş, medya maddi ve siyasi iktidarın propaganda aracına çevrilmiştir. Hele iktidarın gücü artıkça ve o gücü kaybetmeme izlenimi oluşunca baskı ve sansür de şiddetle artmaktadır. İlginç durumlardan biride şudur ki, güçlendikçe zenginleşen iktidar kendisinin eşik bekçisi olan medya organlarına yasal düzenlemeler getirmektedir. Bu çok komik bir durumdur. Zaten diktatör rejimlerde yolsuzluklarla sık-sık medyanın gündemine gelen iktidarın, medya organları için yasal düzenlemeler getirmesi ne kadar doğru olabilir ki? Kendilerini kısıtlayan hiçbir yasal düzenleme getirmemektedirler. Öte yandan gazeteciler, gazetecilikten başka tüm konuları tartışıyorlar, fakat gazeteciliğin sorunları çok az gündeme geliyor. Birçok konu hakkında sesiz kalmakta sansürdür, siyasi şiddettir ve manipüle etmektir. Örneğin, ülkeni kan götürürken yandaş medya güzellik yarışması tartışıyor. Her medya gurubu istediği gibi gündem oluşturuyor. Gündemin kim tarafından oluşturulması yeterince yanıtlanmaması bir problem oluşturmaktadır (Alver F., 2010.s, 131). Her medya gurubu kendi çıkarlarını ya da iktidarı korumak amacıyla gündem oluşturuyor.

Diktatör rejimlerde gazeteciler siyasi toplantılara çağırılmıyor veya girmelerine izin verilmemektedir. Yâda siyasiler kendileri seçtikleri muhabirlerine sözde röportaj veriliyor. Zaten seçtikleri muhabirin belli çizgileri var. Konuyla ilgili "büyüklerini" üzecek soruları asla sormazlar. Bu durumda siyasi kültürün, sermaye gücünün ve iktidarın payı olduğu kadar gazetecilerin meslek ilkelerine sahip çıkmada gösterdiği zaafın da çok büyük payı var. Gazeteciler yaptıkları işe beş paralık değer vermiyor (Dağıstanlı, 2014: s. 217). Gazeteciler de en az polisler kadar haklara sahip olmalı.

İnternetin ortaya çıkmasıyla sermaye sahiplerinin tekelinden kurtulduğu düşünülen KİA yinede sermayenin kıskacında sıkışmış durumdadır. Bu günde maddi olanaklardan kaynaklanan sorunlar sadece şekil değiştirerek devam etmektedir. Yapılan araştırmada da görüldüğü gibi, hiç bir haber portalı gelir kaynağını açıklayamıyor. Maddi olarak bağımlı olan haber portalları veya diğer KİA yalan yanlış haberler yayımlayıp yurttaşları yanlış yönlendirmeye mahkûmdur. Başka türlü

ayakta kalması mümkün değildir. Özellikle maddi sorunlardan dolayı artık her gurubun veya her hangi bir ideolojini destekleyenlerin veya her hangi sermaye guruplarının kendilerine ait KİA'sı vardır. KİA'da yoksul insanlar gibi yardıma muhtaçtır. KİA'nın yardıma muhtaç olmasını fırsat bilip değerlendiren sermaye sahipleri ve siyasiler KİA'ya yardım eder, fakat neticede KİA bağımsızlığını kaybeder.

İnternet haber portallarının tarafsız ola bilmesi için, sendikalar tarafından hazırlanan çok iyi yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Sendikalar kurulmalı ve desteklenmelidir. Devletin bütçesinden ayrılan belli bir yüzde ile haber portallarının maddi yönden bağımsız olmaları sağlamalıdır. Maddi olarak bağımsız olmaları için devlet, yurttaşların verdikleri vergilerden oluşan bir kaynak ayırmalı ve hiçbir şekilde müdahale etmeden, resmi şekilde sendikaların koydukları uygun kriterlere göre, ayrılan maddi kaynak KİA'ya verilmelidir. Yalnız o zaman medyanın ağırlıklı olarak tarafsız olabilmesi mümkündür.

KAYNAKÇA

Alver, Füsun (2010). Gazetecilik Bilimi ve Kuramları, Kalkedon Yayınları.

Günay, Ayşe (1999). "Küreselleşme Sürecinde Malî Suçlar ve Malî Suçları Önlemeye Yönelik Olarak Yapılan Çalışmalar", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:130 Ankara, Temmuz 1999.

Altvater, E. (1993). The Future of Market An Essay on the Regulation of Money and Nature After the Collapse of eeActually Existing Socialism, Verso, London.

Arslantürk, Zeki - Amman, Tayfun (1984). Sosyoloji, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Bouwsma W. J., Calvin (1988). A sixteenth-century portrait, Oxford University Press, New York.

Cleary P, The Church and Usury (1914). An Essay on Some Historical and Theological Aspects of Money-Lending, M H Gill, Dublin.

Duncan, G. Mitchell (1991). A New Dictionary of Sociology, Routledge-Kegan Paul,1979, s.37; Jary, David and Julia, The Harper Collins Dictionary of Sociology, Harper Collins.

Dağıstanlı, Mustafa Alp (2014). 5Ne 1Kim, Postacı Yayınevi: İstanbul.

Conflict and the Web of Group Affiliation, çeviri: K. H.Wolff (Glencoe, IL: Free Pres, 1956).

Simmel, Georg (2012). "Paranın Felsefesi", Türkçeye çev; Yavuz Alogan ve Öykü Didem Aydın, İthaki Yay.

Simmel, Georg (1978). The Philosophy of Money, çev. T. Bottomore and D. Frisbie (Boston: Routledge & Kegan Paul, 1978; ilk basım 1907).

Hilferding, R. (1981). Finance Capital a study of the Latest Phase of Capitalist Development, (çev: Bottomore. T.), Routledge and Kegan Paul, London.

Mc Neill J.T. (1967). The History and Character of Calvinism, Oxford University Press, New York.

Marx, K. (1979b). Theories of Surplus Value-Part II, Lawrance and Wishart? London.

Marx Karl (1962). “Preface to A Contribution to the Critique of Political Economy”, Karl Marx and Frediric Engels-Selected Works, V.I., Lawrence and Wishart, London.

Marx, Karl and Engels, Frediric, (1967). The Communist Manifesto, Penguin Books.

Pierre van den Berghe, “Dialectic and Functionalism: Toward a Theoretical Synthesis”, American Sociological Review 28 (October 1963).

Tan, Mine (1990). "Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar". Eğitim Bil. Fak. Derg.,Cilt 23, No: 2.

Akca, E (2014). Yeni Medya- Yeni Olanaklar, Yeni Pratikler. Umuttepe Yay. Emel Baştürk AKCA’nın yazdığı Demokratik Katılım Bağlamında Yeni Medya ve Dijital Yurttaşlık makalesinden.

Wallece, Ruth A.-Wolf, Alison (2004). Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Çev. Leyla Elburz-Rami Ayaz, Punto Yayıncılık, İzmir.

Bilişim Tarihi, Dünyada internetin gelişimi. Erişim tarihi: 05. 06. 2015 http://bilisimtarihi.com/internet/

Ekspress qəzeti, Azərbaycanda internetin inkişaf tarixi İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişaf etdirilməsi. Erişim tarihi: 15. 08. 2015 http://online.ekspress.az/2013/06/25/get=97508

Dünyanın və Azərbaycanın ilk saytı hansıdır? http://365.az/az/view/1717/dnyann-ve-azerbaycann-ilk-sayt-hansdr/? SAYI: 1892, TARİX: 2014-08-06 15:45:40) http://365.az/az/view/1717/dnyann-ve-azerbaycann-ilk-sayt-hansdr/?

Haberleşme sektörü, 2014, 414. Erişim tarihi: 17. 05. 2015 https://www.google.az/search?q=Haberle%C5%9Fme+sekt%C3%B6r%C3%B

İnternet medya ve haber portalleri. Erişim tarihi: 15. 04. 2015 http://www.azerbaijans.com/content_745_tr.html

İKT iqtisadiyyatda 2014, Erişim tarihi: 09. 08. 2015 http://mincom.gov.az/charts-az-AZ/ikt-iqtisadiyyatda/

T.C. Milli eğitim bakanlığı, internet haberciliği 321GM0022, Ankara, 2011seyfe 4, Erişim tarihi: 06. 03. 2015 http://docplayer.biz.tr/3639670-T-c-milli-egitim-bakanligi-gazetecilik-internet- haberciligi-321gm0022.html

Teleperformance, 2015'in Güncel Sosyal Medya ve İnternet İstatistikleri, Erişim tarihi: 13. 09. 2015 https://www.teleperformance.com.tr/2015- istatistikleri-Blog-72

Türkiye elektronik haberleşme sektörü, Mayıs 2014, Ankara, Sayfa 12, Erişim tarihi: 02. 09. 2015, https://www.google.az/search?q=T%C3%BCr-kiye+elektronik+

Rabitə və Texnalogyalar Naziri hesabatı, 2014, sayfa 26, Erişim tarihi: 26. 05. 2015. http://mincom.gov.az/assets/pdf/HESABAT_2014.pdf

2014-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı. Erişim tarihi: 28. 09. 2015 https://www.google.az/search?q=Stratejisi+ve+Eylem+Plan%C4%B1%2C+20

2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı. Aralık 2014 Ankara, Sayfa 97. Erişim tarihi: 11. 09. 2015 https://www.google.az/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=

EK-1: HABER PORTALLARINA SORULAN SORULAR

1. Haber portalınızın günlük ortalama kullanıcı sayısı ne kadardır?

2. Haber portalınızda yorumlar direk mi yayınlanıyor yoksa editör onayından mı geçiyor?

3. Haber portalınızda kullanıcılar en çok olumlu yorumlar mı yoksa olumsuz yorumlar mı yapıyorlar?

4. Haber portalınızın maddi kaynakları nerdendir?

5. Haber portalınızın alt yapısı için ne kadar yatırım yapıldı?

6. Haber portalınızda çalışanlardan kaçı gazetecilik ve medya alanında eğitim veren okullardan mezundur?

7. Haber portalınızda her hangi bir yerden sansür/yayın politikası baskısı var mı?

8. Portalınızda en çok hangi haber türü/türlerine yer veriyorsunuz?

9. Medya sektöründen başka sektörde hizmet veriyor musunuz?

10. Dış haberleri hangi kaynaklardan alıyorsunuz?

11. Kullanıcıların haber portalınıza bağlanma yöntemleri hakkında her hangi bir istatistiğiniz var mı?

12. Portalınızın görsel yapısı ve içerik yönetimi Akıllı Sistemlere uyumlu mu?